

UPPSALA UNIVERSITET

Rapport LH0443

Institutionen för lärarutbildningen
Lärarutbildningen, med inriktning mot förskolan
Examensarbete, 10 poäng, HT 2004

”Här är det inte så många barn, bara 18”

En studie om barns upplevelser av stress i förskolans vardagsliv

Författare

Åsa Johansson
Viktoria Rovaris

Handledare

Finn Calander

Examinator

Christer Stensmo

Sammanfattning

Syftet med denna undersökning har varit att lyfta fram barnens upplevelser av sin vardag på förskolan. I bakhuvudet har vi haft de larmrapporter som kommit under året, angående stora barngrupper i förskolan och hur barnen påverkas/stressas av detta. Skolbarnen kommer oftare till tals i olika utredningar och vi saknar förskolebarnens röster. Därför har vi intervjuat barn och pedagoger samt observerat olika vardagssituationer som förekommer på förskolan. Vi har kommit fram till att beroende på hur pedagogerna hanterar vardagsrutinerna på förskolan reagerar barnen på olika sätt. Vår slutsats var att barnen inte upplever sig stressade, trots att de identifierar olika faktorer som kan skapa stress.

Nyckelord: barns vardag, förskola, stress, stressituationer

Innehållsförteckning

INLEDNING.....	5
ÖVERGRIPANDE SYFTE	5
BAKGRUND.....	6
KÄLLKRITIK	6
<i>Barnet i det moderna samhället</i>	<i>6</i>
<i>Barnet i institutionerna</i>	<i>6</i>
<i>Barnet i förskolan.....</i>	<i>7</i>
VAD ÄR EGENTLIGEN ”STRESS”?	8
<i>Stressorer</i>	<i>9</i>
<i>Stressreaktioner.....</i>	<i>9</i>
UNDERSÖKNINGENS ANALYSMODELL	10
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	12
METOD.....	12
URVAL	13
<i>Val av förskola</i>	<i>13</i>
<i>Förskolemiljön</i>	<i>13</i>
<i>Förskolans veckorutiner.....</i>	<i>15</i>
<i>En dag på förskolan</i>	<i>15</i>
<i>Val av intervjupersoner</i>	<i>16</i>
DATASAMLINGSMETODER	16
<i>Intervjuer</i>	<i>16</i>
<i>Observationer.....</i>	<i>17</i>
PROCEDUR.....	18
RESULTAT	18
FASTA RUTINER PÅ FÖRSKOLAN	18
BARNENS UPPLEVELSER AV FÖRSKOLANS VARDAG – DE 18 ”ORMINTERVJUerna”	19
<i>Rutiner på förskolan som barnen nämnt i ”ormintervjuerna”</i>	<i>20</i>
<i>Övergångar/avbrott utifrån ormarna.....</i>	<i>20</i>
INTERVJUER MED FYRA FLICKOR OCH FYRA POJKAR.....	20
<i>Flicka 1.....</i>	<i>20</i>
<i>Pojke 1.....</i>	<i>21</i>
<i>Flicka 2.....</i>	<i>21</i>
<i>Pojke 2.....</i>	<i>21</i>

<i>Flicka 3</i>	22
<i>Pojke 3</i>	22
<i>Pojke 4</i>	22
<i>Flicka 4</i>	23
<i>Barnens kommentarer om de olika rummen</i>	23
INTERVJUER MED PEDAGOGERNA	24
<i>Pedagog 1</i>	24
<i>Pedagog 2</i>	24
<i>Pedagog 3</i>	24
<i>Pedagog 4</i>	25
<i>Pedagogernas kommentarer angående barnens upplevelser om rummen</i>	25
OBSERVATIONER.....	25
<i>Fri lek i populära rummen</i>	26
<i>Lunchobservationer</i>	26
<i>Observation av övergång/utgång</i>	29
DISKUSSION	31
BEDÖMNING AV RESULTATETS KVALITET.....	31
RESULTATANALYS	31
RESULTATDISKUSSION	32
<i>Förslag till vidare forskning</i>	33
LITTERATURFÖRTECKNING	34
BILAGOR	36
BILAGA 1: SAMMANSTÄLLNING AV BARNINTERVJUERNA.....	36
BILAGA 2: KARTA ÖVER FÖRSKOLAN	39
BILAGA 3: FÖRÄLDRAINFORMATION	40
BILAGA 4: ORMINTERVJUERNA – AKTIVITETER NÄMNDA AV BARNEN.....	41
BILAGA 5: OBSERVATIONER VID LUNCH.....	42

Inledning

I januari blir vi färdiga förskollärare och ska ut i ”verkligheten”. Vi ska ut och möta en verklighet där stressade föräldrar och barn jagar hit och dit för att hinna med livet. Redan i Barn & ungdom (nr 1, 2000) kan vi läsa att allt fler barn lider av stress. Nu kommer också larmen om att för stora barngrupper skapar stress. Barnombudsmannen (2003a) har i samarbete med olika instanser¹ givit ut en rapport där det framkommer att vuxna är viktiga för barn och ungdomar, och vuxnas stress påverkar barn och ungdomar i allra högsta grad.

Även Skolverket (2003a, b och 2004) har kommit ut med olika rapporter om barn och stress i skolan och hur barnen upplever detta, men har någon frågat förskolebarnen? I olika artiklar, t.ex. DN (19/8 2002), Förskolan (nr 6, 2004), Kommunalarbetaren (nr 15, 2004), diskuteras även barngruppstorleken.

I TV-programmet Uppdrag granskning (2002), slog Josefsson med flera larm om att barnen på förskolan har för långa dagar och att barngrupperna är för stora. Stora barngrupper och allt mindre resurser ger stressad personal och stressade barn. Det är inte ovanligt att barnen idag har längre ”arbetsdagar” än såväl personalen som föräldrarna.

Sventelius skriver i Aftonbladet (2002-02-10), om att barn drabbas av åderförkalkning, åldersdiabetes samt depressioner. Vilket, enligt artikeln, kan beror på stress och för höga krav. Sex månader (2002-08-16) senare skriver återigen Aftonbladet om faran för att stressreaktioner hos barn blir bestående.

I Förskolan (nr 10, 2004) rapporteras hur viktigt det är att vardagen fungerar eftersom små barn lär sig i rutinsituationerna. Stora barngrupper är en bidragande orsak till att barnen tvingas vänta vid t.ex. måltider, samling och utgång. Återigen är det vuxna som uttalat sig.

Avsikten med denna uppsats är att undersöka på vilket sätt barnen upplever sin vardag i förskolan, om de uppfattar att de påverkas av olika *stressorer* (vi utvecklar våra begrepp nedan). Enligt olika undersökningar (Barnombudsmannen, 2003b, Skolverket, 2003a, b, 2004) är barngrupperna större, vilket leder till fler relationer (vilket är en *stressor*) för barnen och färre vuxna att ty sig till. Konkurrensen ökar om de vuxnas uppmärksamhet. Får de barn som behöver hjälp den hjälp de behöver? T.ex. vid påklädning, vid utgång, vid toalettbesök, vid lunchen (t.ex. skala potatis)? Får alla plats i hallen? Finns det plats för alla vid matbordet? Blir det trångt i lekrummen?

Övergripande syfte

Vi vill få en inblick i barns vardag i förskolan och hur de upplever den, något som vi haft svårt att hitta litteratur om. Den litteratur vi hittat fokuseras på skolbarn, vilket ger oss större anledning att genomföra denna studie. För att formulera det hela mycket övergripande så vill vi helt enkelt ta reda på hur 4–5 åriga barn upplever sin vardag i förskolan och analysera deras erfarenheter i ett *stressperspektiv*?

¹ Arbetsmiljöverket, Elevorganisationen, Sisu Idrottsutbildarna, Skolverket/Skolutvecklingsmyndigheten, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut, Skolmatens Vänner, Svea, Svenska Kommunförbundet och Ungdomsstyrelsen.

Bakgrund

Källkritik

Mycket forskning har gjorts på barn och stress, främst på skolbarn. Eftersom vi är mest intresserade av förskolebarn har vi sökt information/forskning som riktats mot förskolebarn. De databaser vi använt är DISA, ERIC och Libris. Vi har även sökt på olika hemsidor² på Internet. Sökträffarna var omfattande, vi läste titlar och eventuella summeringar och därefter valde vi litteratur som kändes relevant för oss. Utöver litteratur som vi funnit på Internet har vi använt oss av kurslitteratur som vi läst under vår lärarutbildning.

Vi kan ha missat annan relevant litteratur eftersom vi enbart använt oss av tre olika databaser.

Barnet i det moderna samhället

Redan vid sex månaders ålder får många barn egna rum. Detta sker för att utveckla barnen till självständiga individer. 2003 hade 71 % av 0–5-åringarna och 77 % av 6–12 åringarna eget rum. (Källa: SCB.) Under "självständighetsträningen" kan barnet känna sig *stressat* över alla förväntningar och krav som ställs. "Hur ska jag klara av att åka buss själv till pianolektionen, jag tycker att det är otäckt men mamma säger att jag är så duktig." (Jfr Grandelius, 1997; Sommer, 1997).

Det moderna samhället hetsar barnen genom all information de får via media som inte är anpassad för barn. Den är alldeles för komplicerad och abstrakt samt på tok för mycket för att barnen ska kunna förstå den. Barnen är inte intellektuellt och känslomässigt mogna för all denna information, som istället *stressar* dem (Elkind, 1984).

Många barn har idag inte tid att "bara vara", de ska ha många meningsfulla och utvecklande fritidsaktiviteter och anmäls till ridkola, fotboll, dans, scouter osv. Barn med fulltecknade almanackor löper större risk att utveckla *stress* (Ellneby, 1999).

Rätten till förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar har utökats, och barnomsorgen byggts ut. Denna förbättring borde alltså ha förändrat det psykosocialt relaterade hälsotillståndet bland barn. Någon sådan förbättring har emellertid inte inträffat. Fortfarande finner man psykiska eller psykosomatiska³ problem hos 10–20 % av barn och ungdomar. Speciellt vanliga är psykosomatiska symptom som huvudvärk och buksmärter, psykiska symptom som självosäkerhet, överkänslighet och ångslan (Levi, 2000).

Idag uppfattas barn, till skillnad från förr, som en ekonomisk belastning. Förr deltog barnen mer i familjens försörjning, de sågs som en ekonomisk tillgång och fördes in i de vuxnas arbetsliv tidigt. Barnen hjälpte till och kunde på så vis påverka familjens situation. Nu står barnen ofta utanför och har liten möjlighet att påverka familjen inkomster (Norman, 1996).

Barnet i institutionerna

Skolan som är "teoretiskt" inriktad är barnens arbetsplats, målet är att barnen skall lära sig grundläggande baskunskaper. Men alla barn passar inte in i skolans teoretiska "tänk" och

² Rädda barnen, Skolverket, BRIS, Socialstyrelsen, Utbildningsdepartementet, Statistiska centralbyrån och Uppsala Universitet, Skolutveckling, SCB.

³ Psykosomatiska: sjukdomstillstånd som sammanhänger med psykiska faktorer som uttrycker samspelet mellan kropp och själ.

beroende på barnets etnicitet, kön och social klass innebär skolans vardag olika saker för olika barn. Vissa barn kan känna frustration och inte orka hänga med i den studietakt som krävs. Barnen utsätts då för kronisk *stress* och risk finns att de blir utbrända om de inte får stöd och hjälp under sin studiegång (Elkind, 1984).

Barnombudsmannen (2004) har i en rapport lyft fram vad barn och unga upplever som *stressande* i olika situationer. Av de 372 barn i åldrarna 9–16 år som tillfrågades var det 77 % som svarade att de känner sig *stressade* i skolan. 53 % (av 350) av de yngre barnen svarade att ”ingen lugn och ro i klassen” orsakar *stress*, av de äldre barnen svarade 53 % att ”för mycket läxor” skapar *stress*.

Skolutvecklingen (2003) gav Kihlbom i uppdrag att ge sin syn på de allra yngsta barnen i förskolan utifrån sitt perspektiv som yrkesverksam barnpsykiater och psykoanalytiker. Betydligt fler barn befinner sig i förskolan, dock utan att resurserna märkbart ökat och gruppstorleken har ökat betydligt samtidigt som personaltätheten har minskat. Ombyte av personal och omflyttningar i barngruppen kan vara *stressande* för barnen.

Konklusion

Samhället förefaller alltså ha förändrats i en mer ”stressande” riktning. Familjernas – och därmed också barnens – liv påverkas av detta. I vardagen omges barnen av ett stort antal *latent stressorer* och de tvingas hantera allt fler *stressituationer*. Förskolan befinner sig inte utanför samhället utan är en del av det – de ”larmrapporter” vi refererade i inledningsavsnittet tar med andra ord upp ett viktigt problem i dagens förskoleverksamhet. Efter att ha läst olika undersökningar och rapporter har vi emellertid upptäckt att de yngre barnens tankar om hur de upplever sin vardag i förskolan inte lyfts fram i samma utsträckning som hur skolbarnen upplever sin vardag i skolan. Därför anser vi att det är angeläget att låta de yngre barnen få komma till tals.

Barnet i förskolan

Enligt läroplanen för förskolan skall arbetslaget ge stöd och stimulans i barnets sociala utveckling, skapa goda förutsättningar för att barnet skall kunna bygga upp varaktiga relationer och känna sig trygg i gruppen. Barnet skall också få stöd och stimulans i sin motoriska utveckling.

I läroplanen står också att:

”Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande [...]” (Utbildningsdepartementet, s 10, 1998)

Förskolan är för många barn vardag idag, det är där som barnen samlas för dagligt umgänge och aktiviteter. Den betraktas som en mötesplats för barnen. I och med att barnen till stor del av sin vakna tid vistas på förskolan tillsammans med andra barn i en miljö som är inredd, utformad och anpassad efter barnen (Strandell, 1994).

28 % av barnen i förskolan har en vistelsetid på mer än 36 timmar i veckan enligt Skolverket (2003a).

Det är på förskolan som barnet tillsammans med andra barn och vuxna ska medverka i olika situationer, utsättas för olika problem och utmaningar. Socialisationen pågår dagligen, vi påverkas hela tiden av de sociala sammanhangen vi befinner oss i. Förskolan är ett av det moderna samhällets betydelsefulla sociala rum där yngre barns socialisation och lärande kommer till stånd, i interaktion med andra. Barn delar erfarenheten att *vara* barn men är

samtidigt *olika*. Beroende på etnicitet, kön och social klass kan förskolans vardag innebära skilda saker för olika barn (Ivarsson, 1997; Strandell, 1994).

Många aktiviteter på förskolan förankrar sig i vardagen, att återge vardagslivets sociala och symboliska ordning. En umgängesform baserad på normer, regler och kulturella förväntningar om hur man kan och bör förhålla sig till andra människor kan skapa trygghet och förutsägbarhet (Sommer, 1997).

Hur tiden och rummet nyttjas är grunden för den sociala organisationen av vardagen, det är i den dagliga interaktionen mellan barn och mellan barn och vuxna som strukturen skapas. Barndomen är genomsocialiserad via institutionaliseringen, där barnen och samhället finns i varandra. Den moderna leken är en differentierad sysselsättning, som utförs med speciella leksaker och som försiggår i speciella utrymmen (Strandell, 1994).

Den *fria leken* präglas av spontanitet och oförutsägbarhet, något som förskolan har svårt att tillgodose. Barnens lektid är schemalagd och styrs till viss del av pedagogernas arbetstider. I och med att den *fria leken* är tidsbegränsad, så avbryts den för nya aktiviteter, t.ex. vid *lunch* eller vid *utgång* när det är dags för aktiviteter ute på gården. Detta kan kanske motverka att barnen själva initierar lek. Ett sätt för barnen att kringgå förskolans tidsstruktur när pedagogerna avbryter deras lek, är att förlänga leken genom att låtsasstäda dvs. det låter som om de städar, men i själva verket leker de vidare (Nilsen, 1989).

Förskolan har en stor betydelse för barnens utveckling eftersom det är där som barnen är mest av sin vakna tid. Det är på förskolan som barnen interagerar med många andra barn och kan ibland "tvingas att samspela" med barn som är helt olika dem själva. Därigenom får de en inblick i andra barns liv och leverne, samt får en förståelse att alla barn inte är lika, utan lär sig bemöta olika barn efter olika situationer. De har även en stor tillgång till de andra barnen som genom interaktion kan lära av varandra och delge sina färdigheter till de övriga barnen (Strandell, 1994).

Enligt en rad internationella undersökningar dras slutsatsen att förskolan generellt sett har ett positivt inflytande på barn och är utvecklande. Detta kan dock försvagas om kvaliteten hotas exempelvis genom besparingar i personaltätheten (Sommer, 1997).

Låg personaltäthet och stora grupper kan ha negativa effekter på barns språkutveckling och samspel mellan barn och vuxna. Stora grupper kan också ha negativ inverkan på hur relationer mellan barnen utvecklas och bidra till ökad *stress* bland barn och personal. Barngruppens storlek kan också ha betydelse för ljudnivån. Studier har visat att "bullernivån" i många fall är alltför hög i förskolor med stora grupper (Skolverket, 2003a).

Vad är egentligen "stress"?

Stress är kroppsliga och psykiska reaktioner på att vi utsatts för extra stora fysiska, emotionella eller intellektuella krav och påfrestningar.

"Jag hinner inte läsa till tentan för jag måste handla och gå på kalas men innan jag gör det måste jag se till att Kalle hinner till dansen och min man har rest bort så han kan inte hämta ut kjolen på kemptvätten så jag måste göra..."

Ovanstående text beskriver en vanlig dag för många människor. Inbyggd i denna dag ser vi både *yttre*, *inre* och *latent stressorer*. Personen ifråga har hamnat i olika *stressituationer* vilket leder till olika *stressreaktioner*, personen känner sig *stressad*. Vilket även barn kan göra inom förskolan i samband med *fri lek* och *avbrott*, som texten nedan illustrerar.

”Oh, mamma vad det var jobbigt idag. När jag kom hann jag precis ta av mig kläderna och börja leka i dockvrån, sen kom fröken och sade att det var frukost. Sen gick jag och lekte igen. Precis när dockan Elsa skulle äta kom fröken och sa att vi skulle städa för att vi skulle gå på utflykt med vår matsäck. Det var jättetråkigt att vänta på de som inte städade så vi började leka ute på gården medan vi väntade. När de väl kom ut gick vi till skogen och började leka på en sten. Det var jättekul men plötsligt var det dags att äta matsäck. Vi hann precis börja leka igen då det blev dags att gå hem. Det är inte roligt att leka när fröken hela tiden kommer och avbryter.”

Nu följer en förklaring av alla de begrepp vi använder oss av i texten markerade med *kursiv* stil.

Stressorer

En av de viktigaste orsakerna till *stress* hos barn är känslan av otillräcklighet, att inte duga, att inte räkna till. Barn med sen neurologisk mognad, problem med syn, hörsel och motorik utgör en riskgrupp, dvs. reagerar på olika *stressorer* genom att bli *stressade*. I 5–6-årsåldern kan barnet känna på sig när det inte motsvarar omgivningens krav, vilket påverkar självkänslan negativt.

Alltför många relationer är en annan *stressor*. Yngre barn umgås med upp till eller fler än 20 barn och olika vuxna som kommer och går. När t.ex. en vuxen som barnet känner förtroende för slutar på förskolan och ersätts av en ny som efter en tid försvinner upphör barnet till slut att knyta an mer än på ett ytligt plan. De lär sig att människor är utbytbara. Eftersom yngre barn behöver en viss kontinuitet och stabilitet i vardagen, de vill att ”det skall vara som vanligt”, uppstår lätt en *stressituation*, när någon försvinner, t.ex. när barnet lämnas på förskolan och föräldern (vårdnadshavaren) går till arbetet. Om föräldern känner oro över att lämna barnet på förskolan så överförs denna oro på barnet och skapar *stress*. Att alltid dela utrymme och trängas med andra och aldrig få ha en vuxen för sig själv kan vara *stressande*. Även vetskapen om att när som helst kan någon komma och *avbryta* pågående aktivitet t.ex. den *fria leken* för att *övergå* till annan aktivitet t.ex. för att äta *lunch*, är en *stressor*. (Med *fri lek* menar vi lek som barnen själva initierar.) Ytterligare en *stressor* är att inte veta vem jag ska leka med, eller får jag leka med någon? Samt ovisshet om vad som kommer att hända under dagen (Ellneby, 1999).

År 1999 levde 17 % av alla 0–17-åringar ensamma med en ensamstående förälder. Genom detta får de ofta ta ett större ansvar, ett föräldraansvar. Ansvar kan vara för tungt för barnet – inte själva arbetet som sådant kanske utan *känslan* av det ansvar som vilar på ens axlar – vilket lätt leder till att barnet känner otillräcklighet som i sin tur skapar *stress*. Traumatiska *stressorer* kan vara föräldrars skilsmässa, arbetslöshet, anhörigas död. En *stressor* som lätt glöms bort är understimulering, medan vi har lättare att tänka på överfyllda almanackor. För hög ljudnivå på förskolan, att inte kunna lita på sina sinnen t.ex. vid synnedsättning, dålig ögonmotorik, svårt att ackommodera (växla mellan långt och nära seende), hörselnedsättning, eller att höra för bra, att inte bli förstådd, att inte kunna förstå, barn som mognar sent, osv. – allt detta kan fungera som *stressorer* (Ellneby, 1999; Grandelius, 1997; Miller, 1982; Elkind, 1981; Barnombudsmannen, 2001).

Stressreaktioner

Symptom på *stress*, *stressreaktioner*, kan vara allmän ångslighet och otrygghet, nervös magvärk och huvudvärk, sömnstörningar och överkänslighet. Reaktionen på olika *stressituationer* kan leda till psykisk obalans hos både pojkar och flickor i varierande åldrar.

Det sätt som vår själ och kropp reagerar på en *stressor* visar sig som spänningar och oro. *Stress* är alltså inte bara ett fysiskt utan också ett psykologiskt fenomen. *Stress* kan få oss att svimma när vi ser blod, att gråta av sorg. *Stress* höjer blodtrycket när vi blir arga och gör oss stela av skräck. Vi kan bli ”tokiga” eller okontaktbara. Kroppen reagerar ofrivilligt och *stressreaktionerna* är individuellt betingade, beroende på omständigheterna, dvs. *stressituationen*, och tidigare erfarenheter. *Stress* kan visa sig genom aggressiva, självdestruktiva beteenden och handlingar, flykt eller apati (Miller, 1982).

Sventelius skriver om läkaren Peter Währborg, forskare vid Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg med specialisering på barn och *stress*. Han menar att pojkar blir mer aggressiva om de blir *stressade* medan flickor går undan. Flickor är mer relationskänsliga och upplever buller mycket mer *stressande* än vad pojkar gör. Währborg anser att barn som utsätts för stark *stress* under en lång tid riskerar att drabbas av åldersdiabetes, typ 2⁴. Det som händer i kroppen när den utsätts för negativ *stress* är att kroppen intar en försvarsställning. *Stress*-ämnet noradrenalin frisätts och skadar blodkärlen som kan leda till förkalkning. *Stress* relaterad till känslor av uppgivenhet är allvarligare eftersom hormonet kortisol då frigörs, vilket leder till viktuppgång. Det kan vara första stadiet till utvecklingen av åldersdiabetes (Aftonbladet, 2002-02-10).

En studie från Linköpings universitet visar att *stress* i familjen, på grund av familjens livssituation, kan medföra att barn utvecklar diabetes. Detta påvisas genom ett samband mellan psykisk påfrestning och förekomsten av antikroppar som förekommer i förstadiet till diabetes typ 1⁵ (Medical Link, 2004).

Stress är också den dominerande patofysiologiska⁶ faktorn som framkallar psykosomatiska sjukdomar (Medical Link, 2003).

Psykiska stress-reaktioner

Barnet tappar livsgnistan och blir nedstämd, kan bli allmänt retligt som uttrycker sig antingen i aggressivitet – vilket kan leda till ett beteende som är impulsivt och hyperaktivt – eller i ett apatiskt beteende, i passivitet. Tendensen att råka ut för olyckshändelser ökar i och med att koncentrationsförmågan försämras och barnet blir trött, samtidigt som barnet kan ha sömnproblem och få mardrömmar. Tics, stamning och tandgnissling kan förekomma hos *stressade* barn, aptiten kan förändras antingen så äter barnet väldigt lite eller så får barnet en omåttlig aptit och tröstäter (Miller, 1982).

Några fysiska stress-reaktioner

Allergi och eksem är förekommande, vanligare hos barn är magont, förstoppning, diarré, huvudvärk och bitskador i kinderna och på läpparna (Ellneby, 1999).

Undersökningens analysmodell

Barn reagerar olika på *stressituationer* och kan utveckla olika försvarsmekanismer. Barnet försöker t.ex. fly från eller ta bort det som är obehagligt genom att blunda, drömma, spela teater eller genom att i lek fly in i andra roller som fantasins världar erbjuder. Att dagdrömma

⁴ Typ 2: kroppen producerar otillräckligt med insulin.

⁵ Typ1: beror nästan alltid på brist på insulin i kroppen.

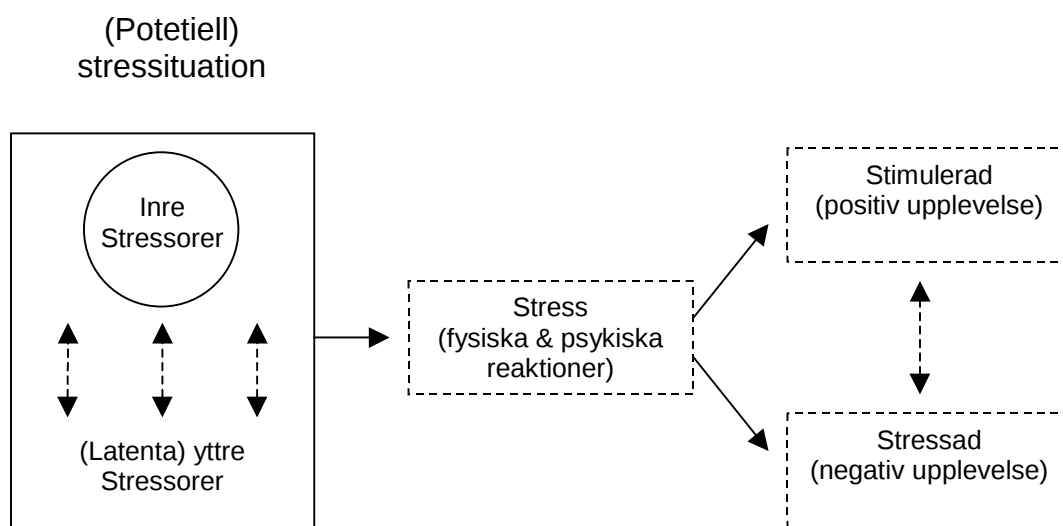
⁶ Patofysiologi: läran om den störda funktionen vid en sjukdom –de grundläggande sammanhangen bakom en arts funktion med inblandade fysiska och kemiska faktorer och förlopp.

eller skaffa sig en låtsaskompis används av många barn på ett konstruktivt sätt för att inte bli *stressad* i olika situationer (Miller, 1982).

En situation kan ”innehålla” ett antal *stressorer* men det är först när en eller flera av dessa utlöser *stressreaktioner* som gör personen – i vårt fall förskolebarnet – (*negativt*) *stressad* som en *stressituation* uppstår. Vi menar alltså att vissa situationer i förskolan innehåller *yttre stressorer* av olika slag (hög ljudvolym, trängsel, tidshets osv.) som ligger *latent* inbäddade i vardagens rutiner. Beroende på det enskilda barnets psykiska konstitution i form av *inre stressorer* kan dessa *latent stressorer* aktualiseras och utlösa *stress* och göra att barnet hamnar i en *stressituation* som det måste hantera på något sätt.

Varje barn reagerar olika på miljön beroende på hans eller hennes genetiska sammansättning. ”Reaction range” belyser två viktiga poänger i sambandet mellan arv och miljö. Varje individ har en unik genetisk sammansättning och reagerar på olika sätt i samma miljö. Olika genetiska sammansättningar kan alltså leda till att två barn reagerar på skilda sätt i en gemensam situation (Berk, 2000).

I figur 1 nedan illustrerar vi vårt resonemang i en modell som beskriver stressprocessen. Vi kommer att använda den dels i uppläggningsen av undersökningen, dels i analysen av vårt empiriska material.

Figur 1: Processmodell för analys av det empiriska materialet.

Här följer ett par exempel på hur vi har tänkt att modellen kan fungera.

– Nu går vi ut i hallen och klär på oss, säger pedagogen (*potentiell stressituation*). – Oj, vad många barn och overaller. Här var det trångt (*yttre/inre stressor*). – Lisa, stå inte vid hyllan och tryck. – Börja klä på dig istället. Lisa får ett utbrott (*fysisk reaktion*). – Men sluta slåss, Lisa.

– Men jag har ont i huvudet (*psykisk/fysisk reaktion*), jag får inte plats här!!! (Lisa blir *stressad* och upplever detta negativt).

– Nu går vi ut i hallen och klär på oss, säger pedagogen (*potentiell stressituation*). – Oj, vad många barn och overaller. Här var det trångt (*yttre/inre stressor*). – Har du redan fått på dig overallen Anna, det var snabbt jobbat (*fysisk/psykisk reaktion*). – Ja, jag ska komma först ut till cyklarna (känner sig *stimulerad*). Anna upplever här *positiv stress*, hon sporras av situationen att ”presterar” bättre vid påklädningen och vinner tävlingen om cyklarna.

Syfte och frågeställningar

Vi har begränsat oss till att undersöka *latenta stressorer* inbäddade i tre vardagliga förskolesituationer, nämligen *utgång* (dvs. när pedagogerna förbereder barngruppen för gemensam utevistelse; en typ av *övergångssituation* från en aktivitet till en annan), *fri lek* i de populära rummen (dvs. situationer där barnen väljer aktivitet utifrån eget intresse och väljer att genomföra aktiviteten på platser inne i förskolebyggnaden där många barn vill vara) och *lunchen* (dvs. när barnen tillsammans med pedagogerna gemensamt äter ett varmt mål mat).

Utgång valde vi med anledning av att utrymmet är begränsat och att många vistas här samtidigt vilket vi ser som en *yttre stressor*.

När vi valde att undersöka *fri lek* i populära rummen, utgick vi från våra ”ormintervjuer” (se nedan) där barnen berättade var de leker. De två rum vi valde att observera, är ungefär lika stora men genom de erbjudanden som finns i rummen lockas barnen till olika lekar, dock/familjelek respektive konstruktions- och billek. Beroende på vilket rum barnen leker i, krävs olika förmågor t.ex. vad gäller social kompetens, motorisk färdighet. Att ha brister inom dessa områden kan vara en *inre stressor* hos barnen, de kan uppleva att de inte duger. I den *fria leken* kan barnen utsättas för ständiga *avbrott* med efterföljande *övergång* till andra aktiviteter, vilket kan leda till att *potentiella stressituationer* uppstår.

Anledningen till att vi valde *lunchen* beror på att den ingår i barnens vardag. Barnen kan ej välja att inte delta vid denna aktivitet. De kan välja att inte äta men måste sitta med vid bordet. Vi har valt att observera två barn utifrån barnintervjuerna (se nedan) där den ena kommenterade den höga ljudnivån vid lunchen medan den andra inte nämnde den alls.

Vi vill i vår studie ta reda på förskolebarnens upplevelser av förskolans vardagsliv med särskilt fokus på tre *potentiella stressituationer* nämligen: vid a) lunch, b) utgång och c) fri lek. Utifrån detta har vi formulerat följande frågeställningar

1. Hur upplever barnen de *potentiella stressituationerna* *utgång*, *fri lek* och *lunch*?
2. Vilka *latenta stressorer* identifierar barnen i dessa situationer?
3. Uppfattar barnen att de *stressas* i dessa situationer?

Metod

För att få en helhetssyn på barns vardag i förskolan har vi använt oss av flera olika metoder, det vill säga metodtriangulering, för att samla in data om barnens vardag i förskolan från flera olika håll, så att vi sedan kan jämföra resultaten. Vi använde oss av metodtriangulering vid vår insamling av data eftersom denna metod ger oss valida empiriska data och ökar reliabiliteten i vårt arbete (Stensmo, 2002).

I den första intervjun med alla 18 barn lät vi barnen själva berätta om hur de upplever sin vardag på förskolan och vad de brukar göra. Utifrån dessa intervjuer valde vi sedan ut åtta barn som vi genomförde ytterliggare intervjuer med. Vi sammanställde resultatet från de åtta barnintervjuerna och använde det som grund när vi intervjuade pedagogerna. (Se bilaga 1)

Valet av de två barn som vi följde vid observationerna av lunchsituationen har sitt ursprung i de åtta barnintervjuerna. Observationerna av fri lek i populära rum, samt i hallen vid övergång/utgång, har vi valt med anledning av att vi identifierade dessa ”situationer” som *potentiella stressituationer*. Vid observationstillfällena i de populära rummen och vid lunchen var vi passiva observatörer, i hallen var vi däremot aktiva deltagare (jfr Stensmo, 2002).

Urval

Val av förskola

Vi valde en förskoleavdelning som någorlunda rimligt kan anses representera en vanlig "genomsnittlig" förskola i ett bostadsområde där det finns både villor, radhus och insatslägenheter i en medelstor svensk stad i Mellansverige. Förskolan ligger intill en F-6-skola.⁷ Gården delas med fem andra avdelningar men räcker väldigt bra till alla. Avdelningarna är inhysta i sex villor. Den villa/avdelning som vi varit på är ca 165 m² fördelat på 5 rum (ett av rummen är dock bara personalrum) och ett kök med tillhörande matrum, tre toaletter, varav en är personaltoalett och två hallar med tvättstuga mellan. Vi räknar bort personalutrymmen på 23,3 m² och får fram siffran ca 6,4 m² per barn (se bilaga 2)

Avdelningen har 22 barn, i övriga landet är genomsnittet 17,2 barn per grupp i åldern 1–5 år, endast 15 % har 21 barn eller fler (Upp till 18, 2003, s.52ff). Enligt Skolverket (2004) är genomsnittet för äldre barn i åldershomogena grupper 20,1 barn. "Vår" barngrupp består alltså av något fler barn än genomsnittet utan att för den skull vara extremt stor. Ålder och könsfördelning är följande: tretton flickor och nio pojkar i åldrarna tre till fem år. En flicka är tre år, sju flickor och två pojkar är fyra år och sju pojkar och fem flickor är fem år. En femårig pojke har invandrarbakgrund (han har två utlandsfödda föräldrar men är själv född i Sverige) och har inte svenska som modersmål. 14 % av barnen i åldern 1–5 år inom den svenska förskolan har annat modersmål än svenska (Barnombudsmannen, 2003b) så "vår" barngrupp skulle statistiskt sett egentligen ha 3,1 invandrarbarn.

På avdelningen arbetar fyra kvinnor med svensk bakgrund. Två förskollärare som är 46 och 58, år, och en barnskötare som är 50 år. Till arbetslaget hör även en barnskötare, 43 år, som arbetar som vikarie i tre av de sex avdelningarna och när ingen är borta är hon på den studerade avdelningen. 49,6 % av personalen inom förskolan har förskollärarytbildning enligt Skolverket (2003b) så "vår" barngrupp har en personal med en statistiskt sett genomsnittlig utbildningsnivå.

Barnen tillbringade i genomsnitt år 2002, 36,2 tim/veckan på förskolan. 1990 fanns det 18 inskrivna barn på 3,5 heltidsanställd personal och nu 2004 har avdelningen 22 barn på 3,0 anställd personal. Enligt Barnombudsmannen (2001) var det år 2000 i riksgenomsnitt 5,4 barn på varje pedagog, på den här avdelningen var det januari 2001 7,0 barn per pedagog. År 2004 är det 7,3 barn per heltidsanställd på avdelningen medan riksgenomsnittet är fortfarande 5,4 barn/årsarbetare (Barnombudsmannen, 2003b).

Den undersökta förskolan kan alltså betraktas som "genomsnittlig" trots att den ligger lite över riksgenomsnittet i barngruppsstorlek och relativt mycket under vad gäller personaltäthet. Men den avviker inte extremt och vi anser därför att undersökningens resultatet på ett rimligt sätt kan diskuteras i förhållande till svensk förskoleverksamhet i allmänhet.

Förskolemiljön

Rummen är fördelade på ett större rum, *stora byggrummet*, där det finns byggklossar, djur, en ribbstol som är fastskruvad i väggen, en stor tjock madrass som ibland plockas fram och en scen som barnen uppträder och dansar på. I det här rummet hålls även samlingen. Där finns det filtar som barnen använder när de vill bygga kojor, det finns även en flyttbar CD-spelare.

⁷ F-6-skola betyder att skolan omfattar skolformerna förskoleklass, grundskola år 1 till och med 6 samt fritidshem.

Det finns ett mindre rum som är dockvrå, med utklädningskläder som är upphängda på en flyttbar klädvagn, det är både dam och herrkläder (endast två herrplagg) och några polishjälmor. Det finns bord, stolar och en liten ”kökssoffa” samt diverse köksattiraljer. I dockvrån finns det även en skolbänk och på väggen sitter det en Whiteboard-tavla med tillhörande magnetbokstäver

Det finns ett *mindre byggrum*, där det finns en låda med bilar, lego, kaplastavar, klossar och en stor bilmatta på golvet. Legot är könsneutralt det vill säga, inget Techno- eller Belleville-lego.

Ytterligare ett rum är det *lilla matrummet* som har en bokhylla med böcker, spel och pussel i, barnen har även sina lådor i detta rum. I detta rum äter åtta barn sin *lunch* tillsammans med en pedagog. När det är många barn kvar över mellanmål och de delas upp serveras mellanmålet också i här.

I *ateljén* finns en snickarbänk, två målarstafflier, ett ljusbord, en hylla med diverse förbrukningsmaterial på, en fast hylla på väggen som några färgflaskor står på och en brickställning där teckningarna torkar.

I *köket/stora matrummet* finns ett stort bord med plats för tio personer samt ett mindre bord där åtta personer får plats. Det finns en soffa där barnen kan sitta och ta det lugnt och titta i böcker. I rummets två bokhyllor finns olika material. Den ena innehåller pussel, spel och diverse pärlor och annat pysselmateriel. I den andra hyllan finns papper, olika sorters pennor, tejp, klister etc. Här står även barnens personliga pärmar där deras utveckling och lärande dokumenteras.

Hallen är uppdelad i två rum, ett *kapprum* och en *groventré*, där sammanlagt 22 barn har sina hyllor med kläder. Den är från början tänkt att användas av 20 barn, vilket gör att den kan upplevas som trång. I *kapprummet* finns det hyllor på båda sidorna och här har elva barn sina hyllor. På ena sidan har fyra barn sina hyllor och mittemot har sju barn sina hyllor, hallen är ca en och en halv meter bred och ca fyra meter lång. En stol finns även placerad i ett hörn. I hallen finns fem in- och utgångar, vilket leder till att många rör sig här.

I *groventrén* har resterande elva barn sina hyllor utmed ena långsidan. Mittemot finns tre torkskåp, en diskbänk och en garderob. På kortsidorna finns två in- och utgångar. Mitt på golvet står en TV-bänk, OPPLI, 50*150cm (IKEA, 2005). Där ordet *hall* förekommer i vår text menar vi både *kapprum* och *groventré*.

Det finns inga förbud eller gränser angående utrymmen och vilka saker barnen får använda. Personalutrymmena används dock inte av barnen. Det enda som personalen hindrar är spring inomhus, men de meddelar barnen att de gärna får klä på sig och gå ut för att springa. I de utrymmen som erbjuder pyssel är det blandat i både ålder och kön. I stora byggrummet, leker alla någon gång under dagen, där de bygger med klossar och liknande material, eller dansar och springer runt.

Pedagogerna strävar efter att barnen ska vara så självständiga som möjligt. Vid till exempel *utgång* klär barnen på sig själva och det får ta den tid det tar. Barnen hjälper gärna varandra om de får problem, pedagogerna griper in i nödfall. På förskolan står alla tingen inom bekvämt räckhåll för barnen. De behöver aldrig be om hjälp för att ta ner saker men ibland kan de dock ha svårt att hitta vad de söker, men det är en annan femma. Doktorssaker och frisörutrustningen är dock placerade i tvättrummet på en hylla som barnen inte når, men personalen hjälper gärna till att ta ner dessa. Förskolan ser ut som en traditionell förskola, med leksaker och material som är anpassat efter barnens åldrar.

Förskolans veckorutiner

Rutiner är helt avgörande för kulturers och samhällens överlevnad. I förskolevardagen möts människor runt bestämda sysslor och skapar olika rutiner kring dessa. Handlingarna utförs utan att den enskilde tänker på det. Rutiningörandet uttrycker ”den lilla traditionen” i vardagen som utgör det stabila fundament för utveckling. Till skillnad från kulturell tradition (särskilda högtider, fester och rituella övergångar under livsloppet) pekar ”den lilla traditionen” på små, ofta obeaktade, rutiner i vardagen. Den upprepade samvaron och de regelbundna förekommande aktiviteterna skapar med tiden den nödvändiga känslan av sammanhang, mening och kontinuitet i barnens vardag (Sommer, 1997).

En normal vecka på förskolan följer vissa rutiner, där förmiddagarna är varierande men eftermiddagarna liknar varandra.

Måndag, ute på förmiddagen, pedagogerna har planering. Eftermiddagen *fri lek* ute eller inne.

Tisdag, utflykt på förmiddagen med hela gruppen. Eftermiddagen *fri lek* inne eller ute.

Onsdag, 3–4 årsgrupp inne, 5 åringarna ute på förmiddagen. På eftermiddagen går 3–4 åringarna ut och 5 åringarna är kvar inne och leker.

Torsdag, 5 åringarna är inne och 3–4 åringarna är ute och leker på förmiddagen. På eftermiddagen är 5 åringarna ute och 3–4 åringarna inne.

Fredag, jämna veckor är det gymnastik på förmiddagen, ojämna veckor är det gemensam sångsamling tillsammans med två andra avdelningar samt lite fredagsfika. På eftermiddagen är det lek antingen ute eller inne.

En dag på förskolan

På förskolan består vardagslivet av aktiviteter, processer och relationer som reproducerar vardagslivets sociala och symboliska ordning genom att präglas av det vanliga, det rutiniserade, det repetitiva och sättet att administrera tiden och rummet (Strandell, 1994).

Många barn kommer 7.30 och leker fritt fram till frukost som serveras klockan 8.00. Den *fria leken* återupptas ca 8.30 för att pågå fram till 9.30 då det städas och barnen klär på sig för att gå ut på gården, till skogen, pulkabacken eller annan utflykt. Runt 10.00 är alla ute och den fria leken har kommit igång ute på gården om de inte går iväg. 11.15 är det åter dags för städning och ingång. I samband med ingången tvättar barnen händerna för att sedan gå in till en liten samling som pågår ca 15 minuter. Denna samling fungerar som en kort förberedelse inför *lunchen*. 11.45 är det dags att äta *lunch*, på de i förväg bestämda platserna, en aktivitet som pågår fram till ca 12.20 då massagestunden börjar. Den pågår till ca 12.50. Nu är det dags för *fri lek* inne eller ute ända fram till städningen (ca 14.15) före mellanmålet som serveras 14.30. Mellanmålet avslutas ca 14.50 då den fria leken återupptas. Runt 15.30 är det dags att tänka på hopplockning eftersom många av barnen går hem så här dags.

En viktig utmaning för dagens pedagoger är att hjälpa barnen till upplevelser av kontinuitet och sammanhang i sin vardag. Förskolans vardagliga rutiner leder till att barnen förväntas utveckla ett visst mått av impulskontroll och civiliserat uppförande t.ex. lära sig vänta på sin tur vid matsituationer, köa när alla ska ut, vid toalettbesök, inte prata munnen på varandra osv. Allt som beskrivits ovan och mer därtill finns inneboende i de vardagserfarenheter som barn gör och dessa erfarenheter är i grunden en mängd olika socialisationsmål och funktioner som är funktionella i det moderna samhällslivet (Kristjánsson, 2001).

Konklusion

Beroende på hur pedagogerna hanterar *latenta stressorer* i förskolevardagen kan olika *potentiella stressituationer* uppstå, t.ex. i samband med rutiner. En *latent stressor*, som vi ser, kan vara *övergången* mellan ingång och samling. Andra *latenta stressorer* kan vara att gå på utflykt, planeringsdagen när andra pedagoger har ansvar för barnen ute på gården. Något som kan skapa en känsla av otrygghet.

Val av intervjupersoner

Vi började med att lämna ut lappar till alla föräldrar genom att lägga lapparna på barnens hyllor för att vara säkra på att alla skulle få en, eftersom vi inte träffade alla föräldrar den dagen. Där vi beskrev kortfattat vad vi ville undersöka och hur undersökningen kommer att användas. Lappen (se bilaga 3) skulle lämnas tillbaka med underskrift samt ett godkännande eller icke godkännande om vi fick "använda" oss av deras barn i undersökningen. På grund av att vi inte fått tillbaka lappen från ett föräldrapar uteslöts det barnet från vår undersökning, vilket gav oss 21 barn att fråga om de ville bli intervjuade. Tre barn ville inte delta när vi frågade dem, vilket gav oss 18 barn att intervjua med hjälp av "ormen" (se nedan). Med ormintervjun som grund valde vi ut åtta barn åldern fyra till fem år, som vi sedan genomförde en grundligare intervju med. Dessa åtta barn upplevde vi oss ha störst möjlighet att få användbara svar ifrån.

Vi valde även att låta de fyra pedagogerna på avdelningen, två förskollärare och två barnskötare, reflektera och kommentera sammanställningen av intervjuerna av de åtta barnen. Eftersom pedagogerna inte skulle kunna identifiera barnen har vi varit noga med att anonymisera barnens berättelser.

Valet grundas i att vi anser att alla fyra pedagogers tankar utifrån barnens upplevelser bör lyftas fram eftersom de arbetar på avdelningen och är delaktiga i barnens vardag på förskolan och är med och formar rummen.

Datasamlingsmetoder

Vi har genomfört en naturalistisk undersökning dvs. vi har undersökt barns vardag i deras naturliga miljö på förskolan (Stensmo, 2002). Poängen med detta val är, anser vi, att resultatet av vår undersökning kommer att påverkas av den kontext som vi, barnen och pedagogerna befinner oss i. Om vi istället hade valt att genomföra en sambandsstudie där vi lyft ut de studerade variablerna ur sitt sammanhang, anser vi, att vår studie förlorat sin styrka i att just detta är de här barnens vardag. För att få inblick i barns vardag har vi tagit reda på förskolans dags- och veckorutiner.

Intervjuer

Vi har genomfört två olika kvalitativa intervjuer (Johansson & Svedner, 2001) med barnen där vi båda deltog. Vi utgick då från Kristjanssons (2001) arbetssätt där han liknar barns vardag med ett halsband som är fullt av pärlor vilka symboliserar hur olika avgränsade händelser under dagen är ordnade kronologiskt.

"Ormintervjuer"

Vi har valt att låta en "orm" symbolisera barnens dag på förskolan. Vi ritade upp ormar på A3 papper och ormens mun symboliserar förskolans dörr. När de kliver in genom munnen/dörren får de fritt berätta om vad de gör under en dag på förskolan, från lämning till hämtning (som

sker i ormens svans). Under tiden barnen berättade om sin vardag skrev vi ned vad de sade på ormens kropp.

Barnintervju

Utifrån de 18 ormintervjuerna valde vi ut åtta barn som vi gjorde rumsintervjuer med. Vi gick runt på avdelningen med ett barn i taget när övriga var ute. När vi genomförde dessa intervjuer var vi med båda två. En intervjuade barnet och den andra antecknade. Det gav oss möjlighet att iakttä barnets kroppsspråk. Barnet stördes alltså inte av sina kamrater och kunde i lugn och ro berätta om förskolans olika rum och vad de brukar leka där. Vi valde dessa 8 barn med tanke på deras verbala förmåga, vi ansåg att det var lättare att få information av barn som tycker om att prata än av "tysta" barn. Vi inser att de "tysta" barnens åsikter är lika viktiga men vi anser att vår korta tid på förskolan begränsade våra möjligheter att gå in i djupare relationer med barnen. Något som kräver tid för vissa barn. I resultatanalysen tog vi med våra iakttagelser av vad barnen gjorde och hur de betedde sig när de svarade.

Eftersom förskolan anser att rummen ska vara lika inbjudande för pojkar och flickor, det ska var aktiviteten som styr och inte vilket kön barnet har. Med anledning av detta valde vi jämn fördelning mellan könen.

Pedagogintervju

Vi sammanställde och skrev ut barnens intervjuer och överlämnade barnens "svar" till pedagogerna dagen innan vi genomförde vår kvalitativa intervju. De fick då tid på sig att reflektera enskilt, för att sedan diskutera sina tankar angående barnens upplevelser tillsammans med oss. Intervjun pågick i ca en timme.

Observationer

Efter att ha intervjuat de åtta barnen, upptäckte vi vad vi anser kan vara olika *latenta stressorer* i deras berättelser. Vi bestämde oss för att observera olika situationer, som barnen kan uppleva som *stressituationer*.

Rumsobservationer

Vi har gjort rumsobservationer vid olika tillfällen, där vi räknat antalet barn som befinner sig i de olika rummen, vad de gjorde/lekte. Vi har valt dockvrån och lilla byggrummet eftersom det är de rum som är avdelningens populäraste rum och är ungefär lika stora.

Lunchobservationer

*Lunch*situationen har observerats vid fyra olika tillfällen då vi suttit i varsitt rum för att observera två barn vilket har gett oss sammanlagt åtta *lunch*observationer. Vi har följt varsitt barn under alla fyra tillfällena. Dessa två barn har vi valt ut med hjälp av intervjuerna med de åtta barnen där det ena barnet kommenterade ljudnivån men inte det andra.

Observationer vid utgång

Utgång medför en *övergång* med tillhörande *avbrott* från en aktivitet till en annan. Vi har vid fem olika tillfällen observerat barnen från det att pedagogerna sagt till om städning till dess att barnen gått ut genom ytterdörren.

Procedur

Vi tog kontakt med förskolan genom att gå dit. Efter att ha pratat med en förskollärare på avdelningen informerade vi samtliga pedagoger på avdelningen om vårt arbete och hur vi tänkt oss att lägga upp det. Efter deras klarttecken informerade vi föräldrarna via lappar där de antingen gav sitt godkännande eller inte, till att deras barn skulle delta i intervjuer och observationer. Alla föräldrar utom ett barns gav sitt samtycke. När vi fått tillbaka lapparna började vi vårt arbete med ormarna. Vi delade upp barnen och frågade dem, i enskildhet, en i taget, vad de gör under en dag på förskolan.

Provintervjuer

Vi började med att testa hur "ormintervjuerna" fungerade genom att provintervjua två barn på det sätt vi beskrivit ovan. Resultatet av provintervjuerna var av sådan kvalitet att vi har valt att ta med dem i resultatredovisningen. Efter testen ändrade vi vårt sätt att formulera frågorna vilket ledde till att barnen i de följande 16 intervjuerna i större utsträckning själva berättar om sin dag utan att vi ställde så mycket frågor. Barnens uppfattningar och det som de ville berätta kom fram utifrån deras egna tankar och vi strävade efter att styra deras berättelser så lite som möjligt.

Intervjuer med åtta barn

Utifrån de 18 ormintervjuerna valde vi ut åtta barn som vi gjorde rumsintervjuer med. Vi gick runt på avdelningen med ett barn i taget när övriga var ute. Barnet stördes inte av sina kamrater och kunde i lugn och ro berätta om förskolans olika rum och vad de brukar leka där. Vi valde dessa 8 barn med tanke på deras verbala förmåga, vi ansåg att det var lättare att få information av barn som tycker om att prata än av "tysta" barn. Vi inser att de "tysta" barnens åsikter är lika viktiga men vi anser att vår korta tid på förskolan begränsade våra möjligheter att gå in i djupare relationer med barnen. Något som kräver tid för vissa barn. I resultatanalysen tog vi med våra iakttagelser av vad barnen gjorde och hur de betedde sig när de svarade.

Resultat

Fasta rutiner på förskolan

Vi har tittat på de fasta rutiner som återkommer varje dag på förskolan. De flesta barn kommer lagom till frukost. De barn som kommer före frukosten hinner leka en stund innan den serveras. Efter frukosten pågår *fri lek* i ca en timme innan det är dags för någon form av vuxenstyrd aktivitet. Med det menar vi att de vuxna bestämmer vad som händer och var. Ett exempel är att alla går ut och leker på måndag förmiddag för då har pedagogerna planeringstid. Sedan följer en liten samling för att uppmärksamma barnen på vilka som är här samt att ha en trevlig stund tillsammans. Efter samlingen är det dags för *lunch* och sedan är det massage⁸ för halva gruppen och den andra halvan läser saga. Barnen turas om att ha massage och sagostund, varannan dag. Eftermiddagen består av *fri lek*, mellanmål och *fri lek* till barnen går hem.

⁸ Vila med pussel eller saga är numera massage eller saga.

Barnens upplevelser av förskolans vardag – de 18 ”ormintervjuerna”

Efter att ha frågat barnen om deras vardag på förskolan har vi fått följande svar.

Pojke 1 kommer till förskolan och hänger upp sina kläder och går in och leker. Leken avbryts för frukost för att sedan återupptas en stund innan utgång sker. Väl ute leker han en stund för att sedan gå in och äta mat. Efter maten vilar han en stund och går sedan och leker. En lek som avbryts för mellanmål, men återupptas igen och pågår fram tills han går hem.

Pojke 2 kommer till förskolan och leker innan han äter frukost. När han ätit färdigt fortsätter leken för att sedan avbrytas för utgång. När pojke 2 kommer in har han en samling före lunch. Efter lunch lyssnar han på saga och leker sedan tills han går hem, ibland inne och ibland ute.

Pojke 3 leker inne när han kommer. Efter ett tag går han ut och leker, han är ute ända fram till lunch. Efter lunchen går han ut och leker, äter mellanmål och fortsätter leka tills han går hem.

Pojke 4 vinkar till mamma och pappa när han kommer och springer iväg och leker, han städar för att sedan leka något annat. Han vilar innan han går ut och leker. Efter en stund går han in och läser en bok, efter läsningen leker han ända tills han går hem.

Pojke 5 är ute och leker direkt när han kommer och går sedan in och leker, lyssnar på musik och går ut igen och leker tills han går hem.

Pojke 6 leker, städar, leker, städar, sitter en stund i soffan, leker lite till och går sedan hem.

Pojke 7 leker inne när han kommer och går därefter ut och leker. Efter en stund går han in och leker fram till mellanmålet och går sedan ut och leker tills han går hem.

Flicka 1 kommer till förskolan och klär av sig och äter frukost innan hon startar upp en lek. Hon går därefter ut och leker. Leken avslutas och hon går in och klär av sig, tvättar sig innan hon har samling före lunch. Efter lunchen lyssnar hon på saga och därefter leker hon, inne eller ute. Leken avbryts för mellanmål och återupptas för pågå fram till hemgång.

Flicka 2 leker hela dagen.

Flicka 3 klär av sig och väljer en bok som hon läser i soffan. Hon väntar på att kompisarna skall äta upp frukosten. Sedan leker hon inne en stund. Leken avbryts för att återupptas utomhus. Flicka 3 går in och äter lunch och lyssnar därefter på saga som följs upp av lek inomhus innan mellanmålet. Efter mellanmålet går hon ut och leker tills hon går hem.

Flicka 4 klär av sig och säger hej då till mamma eller pappa. Hon leker inne och ute fram till mellanmålet och går sedan in och leker tills hon går hem.

Flicka 5 säger hej då vid dörren och leker ute med allting innan hon går in och leker tills hon går hem.

Flicka 6 kommer till förskolan och leker tills det är dags att äta mellanmål som hon därefter dukar undan innan hon går hem.

Flicka 7 leker inne före samlingen sedan äter hon lunch. Efter lunchen lyssnar hon på saga eller pusslar inne. Därefter leker hon, inne eller ute, tills hon går hem.

Flicka 8 äter frukost, är inne och leker. Hon går ut och leker (om det inte regnar) innan hon går hem.

Flicka 9 kommer till förskolan och äter frukost. Sedan läser hon en bok, pusslar och leker inne. Hon går ut och leker före mellanmålet. När hon ätit upp det går hon hem.

Flicka 10 går in till förskolan och börjar genast leka. Leken avbryts och hon går ut och cyklar. Hon går in och målar innan hon går hem.

Flicka 11 klär av sig och vinkar till mamma och sitt yngre syskon. Hon går in och leker och sedan plockar hon undan lite innan mamma hämtar hem henne.

Rutiner på förskolan som barnen nämnt i ”ormintervjuerna”

Frukost är en av rutinerna på förskolan som nämns av sex stycken barn. Förmiddagens fria lek nämns av tretton barn och den vuxenstyrda aktiviteten nämns av tolv stycken. Förskolan har samling varje dag vilket tre av barnen nämner. Efter samlingen är det lunch som sex barn uppmärksammat. Vilan efter lunchen ”besöks” av sex barn. Den fria leken före mellanmålet nämns av tolv barn och åtta stycken äter mellanmål. Sju barn avslutar sin dag på förskolan med fri lek efter mellanmålet. Observera att detta endast beskriver de rutiner barnen *berättar om* vilket *inte* är det samma som de rutiner de verkligen är med om (se bilaga 4).

Övergångar/avbrott utifrån ormarna

När vi analyserade ormarna upptäckte vi att barnen ofta växlade mellan olika aktiviteter vilket medförde många *övergångar* och *avbrott*.

Pojke 1 böt aktivitet flest gånger under en dag och upplevde elva *avbrott*. Han upplever sin vardag precis som vi upplever att barnens vardag ser ut. Sju barn upplevde fem–tio *avbrott* under en dag samtidigt som tio barn upplevde noll–fyra *avbrott* under en dag (se bilaga 4).

Antalet *avbrott* anser vi kan bero på hur många aktiviteter som barnet kommer ihåg. Antalet beror även på barnets vistelsetid, om barnet endast går mellan 9–14 så har det färre *avbrott* än ett barn som går mellan 7.30–16.30. Vi har utifrån våra ormar räknat antalet *avbrott* som barnet sagt, i och med aktivitetsbyten. Samtliga barn har lekt någon gång under dagen. Tre av barnen säger sig bara ha lekt..

Konklusion

Avbrott och *övergångar* kan ses som en *potentiell stressituation*. Inget barn har nämnt någon *fysisk* eller *psykisk reaktion* på dessa. Utifrån barnens berättelser kan vi inte upptäcka några upplevelser av stress.

Intervjuer med fyra flickor och fyra pojkar

När vi intervjuade barnen kom det fram några små guldkommentarer som vi återger ordagrant med kursiv stil i vår text nedan.

Flicka 1

Hon tycker om att leka i dockvrån, där leker hon mamma, pappa och barn tillsammans med två flickor. Det brukar inte vara så många barn där, det är inte trångt, alla får plats. I lilla byggrummet leker hon med en pojke och två flickor, då bygger hon med lego. Hon tycker att hon får plats att leka där och brukar göra det. I stora byggrummet dansar hon eller leker med djuren. Hon har även samling i detta rum och ibland är det skrikigt, säger hon och håller för öronen. Samling har hon därför att maten inte är klar. När hon är i det lilla matrummet dansar hon eller lyssnar på sagor. Där inne äter hon *lunch*, – *i lugn och ro*. Hon äter även och i stora matrummet ibland, – *här pratas det lite lagom, vanligt prat. Man pratar med dem som sitter vid samma bord. Det är bara prat som låter*. Hon fortsätter att berätta: – *man börjar med en sång efter sången tar man mat. Ingen sång – ingen mat*. Här brukar hon även rita och lägga pussel. I stora toaletten/tvätttrummet leker hon frisör och doktor tillsammans med tre flickor. De leker där därför att det finns spegel och vatten.

Konklusion

Flicka 1 nämner flera olika *potentiella stressituationer*, hon påpekar att hon reagerar på dessa *stressorer fysiskt* genom att hålla för öronen när ljudnivån blir för hög i samlingen. Något som vi ser som en reaktion på en negativ upplevelse.

Pojke 1

Han brukar inte leka så ofta i dockvrån för här leker mest flickor. Ibland leker han i ateljén, han tycker inte att det finns så roliga saker här. Det är en fröken här ibland, emellanåt upplever han att det är några barn i ateljén. Favoritrummen är stora och lilla byggrummet, det är roliga rum där han bygger och konstruerar. Ibland är det många barn i stora byggrummet och ibland några barn, han är kvar i rummet och bryr sig inte om hur många barn som är här.

I matrummet brukar han ha brottningsmatch i soffan, läsa bok eller lägga pussel vid bordet. Här inne brukar han äta mat ibland och då brukar tre barn skrika mycket, det är jobbigt. I lilla matrummet han äter också mat emellanåt, det är bara några barn här. Han lyssnar även på musik, pussla, läsa bok och spela spel här. När han ska klä av sig och på sig i hallen så upplever han att ibland är det några barn och ibland många barn, en fröken är stundvis här. Vid tvättrummet leker han inte, – *det finns ju inga leksaker här*. Men förut lektes det frisör här.

Konklusion

Pojke 1 lyfter fram *lunchen* som en *potentiell stressituation*, där han upplever att ljudnivån är jobbig. Trängseln i det stora byggrummet är en annan *potentiell stressituation* som han identifierar. Han påverkas emellertid inte av trängseln utan fortsätter sin lek.

Flicka 2

I dockvrån tycker hon det är roligt att leka, mamma, pappa & barn. Hon upplever att det brukar vara många barn här, fyra stycken. (Hon räknar upp namnen på tre barn & sig själv.) Hon leker då och då mamma, pappa & barn i ateljén där hon även brukar måla och snickra, då kan det vara många barn, sex stycken. I stora byggrummet leker hon med djuren, klättrar i ribbstolarna. Hon tycker det är några barn här och att det är ett roligt rum. Lilla byggrummet säger hon är det bästa rummet på förskolan, här brukar hon leka med lego. I det lilla matrummet äter hon mat, det är många barn då. Hon brukar även dansa, spela spel och rita här inne. I stora matrummet ritar hon, gör pärlhalsband, det är här inne som man fyller år. I tvättrummet leker hon doktor, det är även här hon tvättar händerna. Hon upplever att det är några barn som leker här inne.

Konklusion

Flicka 2 upplever att förskolan har många barn, men verkar inte tycka att det är trångt. Trängsel och många relationer är *stressorer* som kan leda till *stress*, men vi ser inte att hon upplever det.

Pojke 2

Han leker inte i dockvrån, för det är inga killar här bara tjejer, men om det är några killar som är där så kanske jag leker här. Ibland är det många barn här. I ateljén leker eller är han aldrig. Detsamma gäller i tvättrummet, där går han bara på toaletten. I det stora byggrummet brukar han leka, mest med djuren, bygger även med klossar ibland. Det är roligt att leka här, det brukar vara många barn där och det känns jättebra. Han leker också i det lilla byggrummet,

för det mesta är det inga tjejer här. Han upplever att det är många barn i rummet samtidigt, fem, sex eller sju stycken. Han leker med bilar här. I det stora matrummet leker han inte, här läser han bok eller vilar. Han upplever att ibland är det många barn här. I lilla matrummet brukar han endast äta mat, han leker aldrig här. När han klär på sig i hallen, så går det bra.

Konklusion

En *potentiell stressituation* i pojke 2: s vardag är alla tjejer i dockvrån. Finns det inga pojkar där så väljer han att inte gå in, även om han skulle vilja. Vilket vi ser som en *fysisk reaktion*, på en negativ upplevelse. Han upplever många relationer som positivt.

Flicka 3

Hon brukar leka mamma, pappa & barn i dockvrån, hon upplever att det är några barn här. Hon tycker att det är ett roligt rum. Hon är aldrig i ateljén. I tvättrummet leker hon inte, men hon brukar gå på toaletten, eller leka frisör här. Hon är ibland i stora byggrummet, då lyssnar hon på skiva, då är det ungefär fem barn här. Hon tycker inte om att leka i stora byggrummet, för det är ett tråkigt rum, hon känner att hon inte kan göra något här. Hon tycker inte om att bygga med klossar. Hon brukar inte heller leka i det lilla byggrummet, hon tycker att även det är tråkigt, hon vill inte leka här. I det stora matrummet äter hon enbart mat. Mellanmål äter hon i det lilla matrummet, här leker hon aldrig, dansar bara. När hon är i hallen och ska klä på sig och klä av sig så upplever hon att det är trångt och att det brukar vara många barn här samtidigt. Hon känner att hon inte riktigt får plats, hon leker aldrig här.

Konklusion

Flicka 3 exkluderas från två rum, eftersom hon inte tilltalas av lekerbjudandena som finns i rummen. Vid in och utgång (*potentiell stressituation*) upplever hon att det är trångt (*en latent yttre stressor*) i hallen och att hon inte riktigt får plats. Det enda rummet som hon upplever som positivt på förskolan är dockvrån, där hon ofta leker.

Pojke 3

I dockvrån leker han ibland med en kompis. Lilla byggrummet är ett bra rum där ganska många brukar vara, här leker man med klossar. I matrummet äter han vid lilla bordet utan vuxen, det är allt han gör här. I stora byggrummet leker han med tåg och klossar här är han ofta och det är roligt. Här är det lätt att gå. I lilla matrummet äter man och läser saga. Här åt han förut och det var bättre – *magen tycker det*. Ateljén, hallen och toaletten kommenterade han inte. Han ville inte fortsätta med intervjun då uteleken lockade honom.

Konklusion

Vi ser att pojke 3 identifierat antalet barn som en *latent stressor*, trängsel verkar han dock inte uppleva. Tyvärr ville han inte berätta vad som var bättre med att äta i lilla matrummet. En tolkning vi gjort är att han numera upplever *lunchen* som mindre bra.

Pojke 3 upplevde hela intervjun som en *stressituation* och reagerade *fysiskt* på detta, han ville gå. Han reagerade även *psykiskt*, genom att tala om annat. Hans upplevelser av intervjun var *negativ* och han kände sig *stressad*.

Pojke 4

I dockvrån leker han med småbarn men det händer inte så ofta. Han leker oftast i stora och lilla byggrummet I lilla byggrummet leker han med bilar, lego och mecano. Det känns bra att leka här, det är bra med plats men inte så ofta tyst. Stora byggrummet är ett bra rum som har

bra med plats. Här leker han med tåg, djur och hus. I hallen får han bra med plats när han klär sig. På toaletten leker tjejerna frisör och han gillar att bli friserad. I matrummet äter han vid lilla bordet utan vuxen. Här pysslar han också om rymden men han är inte här så ofta. – *Här är det lugnt men ibland är det mycket skrik och det är inte bra.* Lilla matrummet besöker han inte så ofta. Här läser man saga och kollar i böcker. – *Det är mysigt men alla barn är inte tysta, bara jag.* I ateljén snickrar han och det är roligt men det är inte ofta han gör det, mest leker han kurragömma.

Konklusion

Pojke 4 upplever att han har bra med plats på förskolan. När han säger att skrik inte är bra (*psykisk reaktion*), upplever han den höga ljudnivån (*yttre stressor*) som negativ.

Flicka 4

Hon tycker att dockvrån är större nu när den bytit plats med lilla byggrummet. Nu finns en spis och utklädningskläder. Här leker hon mamma, pappa & barn. Det känns bra här med många vänner, ibland tio barn, och hon känner alla. I lilla byggrummet leker man med klossar och det brukar inte vara så många här (hon räknar duploklossarna och säger ”bara 18”). Om det blir trångt går någon ut och då finns det ett ledigt hörn. På toaletten leker hon frisör. Det är stort och det finns olika platser för vuxna och barn. Matrummet upplever hon som lite stökigt, när hon äter. Detta rum används till att pyssla, hålla på med pärlor och rita. I matrummets soffa kan man lyssna på saga. Hon är inte så ofta i stora byggrummet. Här finns djur och klossar och det är bra med plats. I hallen klär man av sig och det är bra med plats. I lilla matrummet brukar hon ha disco med fem stycken och popcorn. Då möblerar man om. Rummet har inte blivit mindre sedan alla lådor kommit in tycker hon. Det är även ett sagorum med få stolar i. I ateljén målar man och sköljer burkar. Rummet har bra med plats, – *det går nästan att tälta här.* Hon saknar dock tältmaterial. Här kan man även snickra men det händer inte ofta (oftare förra året) men det är kul att snickra.

Konklusion

Flicka 4 nämner ständigt att hon får bra med plats, hon upplever endast ett rum som trångt.

När hon vill dansa måste hon möblera om (kreativt tänkande), vilket vi ser som en *positiv reaktion* på en *potentiell yttre stressituation* (trängsel).

Barnens kommentarer om de olika rummen

I dockvrån leker flickorna mamma, pappa & barn, de är ofta här och trivs bra i rummet och har roligt. Pojkarna leker väldigt sällan här. Tittar vi vidare så ser vi att det lilla byggrummet för det mesta används till att bygga och konstruera med klossar, lego och mecano. Både pojkar och flickor använder rummet. På toaletten/tvätttrummet leker flickorna frisör, några pojkar kommer och är kunder. Det är inte så ofta lek här inne. Frisörsakerna är bortplockade på grund av att barnen inte städade efter sig när de lekt färdigt med dessa. I det stora matrummet äter barnen mat, pysslar, pusslar och ritar. Här är det för det mesta stillasittande aktiviteter. Många av barnen kommenterar dock den höga ljudnivån. Både pojkar och flickor tycker om att leka i det stora byggrummet och använder det ofta. Här förekommer blandade aktiviteter, både dans och bygg. De upplever att de får bra med plats. Hallen används inte till så mycket lek, endast till av- och påklädning. Endast ett barn upplever att det ibland blir trångt i hallen när det är många barn där. I det lilla matrummet äter barnen och lyssnar på saga. Här leker de inte mamma, pappa & barn, utan det är oftare dansuppträdande. De flesta vet att ateljén är ett målarrum/snickeri men använder inte det.

Konklusion

Potentiella stressituationer finns inbäddade i rummen på olika sätt. Vi ser många barn i få rum och att ljudnivån är hög i stora matrummet. Dockvrån och de båda byggrummen inbjuder till olika lekar. I dockvrån lockas barnen till olika familje- och rollekar som kräver god social kompetens medan de båda byggrummen inbjuder till konstruktionslekar av olika slag som kräver mer fin och grovmotorisk förmåga. Eftersom en *inre stressor* kan vara sen mognad på olika plan ser vi att de olika lekerbjudanden som finns i rummen som *potentiella stressituationer*.

Med barnens berättelser i bagaget tar vi oss an pedagogerna, för att få deras kommentarer på barnens upplevelser av förskolevardagen.

Intervjuer med pedagogerna

Vi träffade pedagogerna på en i förväg bestämd tid. Alla barnen var ute så lokalerna var tomma. Intervjun tog en timme. Vi utgick ifrån barnens kommentarer om förskolans olika rum. Alla pedagoger gavs möjlighet att komma till tals. Under intervjun antecknade vi pedagogernas svar. Här kommer en kort presentation av pedagogerna.

Pedagog 1

Hon är förskollärare och har arbetat i förskolan sedan 1971 med kortare avbrott för föräldraledighet. Har två egna barn. Hon anser att barnen är det viktigaste vi har och att barnen skall känna sig delaktiga i vardagen. Verksamheten i förskolan skall utgå från barnens tankar och idéer. Förskolan skall ha ett genustänk där pojkar och flickor leker med vad de vill, leken skall styra, inte könet. Hon anser att leken är viktig, det är i den som barnen lär av varandra. Här skall grunden för ett demokratiskt synsätt läggas, barnen skall lära sig visa respekt och hänsyn samt ta ansvar för sitt handlande och sina tankar utifrån mognad.

Pedagog 2

Hon är förskollärare sedan 1980 och har fyra barn. Sedan dess har hon arbetat inom förskolan varit föräldraledig samt även arbetat som assistent på en 1–6 skola under tre år. Hon anser att barn är nyfikna, logiska, unika och kreativa. Det är viktigt att ge barnen rätt förutsättningar, utmaningar och uppmuntran så de utvecklas. Förskolan är ett komplement till hemmet, det är här de vistas i grupp och lär av varandra. Hon anser att leken är viktig för barns sociala utveckling. Barnens kreativitet måste få flöda fritt.

Pedagog 3

Hon är barnskötare och har även läst en 5-poängs kurs på högskolan. Hon har tre barn och innan hon började arbeta på förskolan 1982 arbetade hon 1 år på spädbarnshem och 1 år på ålderdomshem. Under den tiden hon arbetat på förskolan har hon varit föräldraledig tre gånger. Hon anser att Reggio Emilias syn på barnen är mycket bra, låt barnen vara delaktiga i allt och låt de prova, ge dem tid, ta tillvara på deras tankar och idéer. Hon anser att förskolan är en mötesplats för barnen, där de kan träffa jämnåriga kamrater, lära sig umgås i grupp och ta hänsyn till andra. Det är en pedagogisk verksamhet för barnen, där det finns större ytor och andra saker att leka med än hemma.

Pedagog 4

Hon är barnskötare och har tre egna barn. Under sitt liv har hon arbetat 13 år på kontor, 10 år som dagbarnvårdare och 10 år inom förskolan. Barnen skall få tid att pröva på saker i sin egen takt. Hon tycker att Reggio Emilias syn på barn är positiv och passar henne. På förskolan skall barnen lära sig att samarbeta, umgås och ha roligt tillsammans, här skall de också bli självständiga och lära sig att bete sig på rätt sätt gentemot andra människor.

Pedagogernas kommentarer angående barnens upplevelser om rummen

Dockvrån används mer nu när den har flyttat och blivit större. Ställningen som utklädningskläderna hänger på används som klätterställning, vilket inte tanken var. Kläderna används inte ofta, utan kastas mest omkring. Det lilla byggrummet är populärt, men tankarna om att stora avancerade konstruktioner skulle sparas för fortsatt lek dagen därpå har inte nått fram till barnen, som duktigt städar undan allt de byggt. Frisörsalongen som förut fanns på toaletten/tvätttrummet stängdes p.g.a. att flickorna inte kunde hålla ordning på sakerna. Angående det stora matrummet delar pedagogerna barnens uppfattning om att här förekommer ingen lek. Detta är ett rum där halva gruppen äter. Rummet används till organiserad, stillasittande gruppverksamhet och barnen sätter sig i det här rummet när de själva vill rita, pyssla och pussla. Rummet används lite av barnen trots att det är det största rummet på förskolan. Samlingen hålls i stora byggrummet och här finns plats för mycket rörelse tack vare tjockmatta, ribbstol och scen. Ibland förekommer både dans och konstruktionsbyggande vilket ofta leder till konflikt mellan barnen. Hallen är inte tänkt att användas som lekrum. Här är det av och påklädning som gäller. Den upplevs som trång och kaotisk vid *utgång*. Tanken med det lilla matrummet var att det skulle användas som pysselrum eftersom att mycket av materialet finns här. I stället används rummet, som är litet, till dans. Pysselmaterialet bär barnen ut till stora matrummet där de vuxna ofta befinner sig. Ateljén är en plats som inte ska användas till lek utan istället är det ett rum där barnen skall ”jobba”. Rummet kommer att användas mer när barnen är inne oftare.

Konklusion

Pedagogerna har också uppmärksammat att dockvrån blivit större sedan den bytte plats med lilla byggrummet. Flytten bidrog till att utklädningskläderna med tillhörande ställning kom in i dockvrån vilket vi ser som en god tanke med anledning av att barnen ofta klär ut sig i den *fria leken*. Vi ser dock barnens frustration (kläder som kastas runt) som en *psykisk reaktion* på bristen av utrymme vid klädombyte. Det finns många saker i rummet som skapar trängsel och oreda vilket är en *yttre latent stressor*. Angående det stora matrummet delar pedagogerna barnens upplevelser, här finns inte utrymme för *fri lek*. Däremot kommenterar pedagogerna inte barnens upplevelser av ljudnivån i samband med *lunchen*. I hallen är pedagoger och barn överens om att det är här påklädning sker och att det kan vara trångt, speciellt vid *utgång*. I stora byggrummet påpekar pedagogerna att konflikter lätt uppstår. Det kan bero på att många barn med olika intressen vistas i rummet under den *fria leken*.

Observationer

Efter att ha talat med barnen på förskolan bestämde vi oss för att observera olika rum och aktiviteter som pågår i förskolevardagen. De fyra barn som inte deltar i undersökningen finns inte med i våra resultat vilket betyder att det vid olika tillfällen funnits fler barn än rapporterat i rummen.

Fri lek i populära rummen

Vi observerade rummen var tionde minut under en veckas tid när *fri lek* pågick inomhus. Under våra observationer lade vi fokus på vilka barn och hur många som lekte i rummet samt vilken aktivitet som pågick.

Dockvrån

För det mesta var det fyra barn i rummet. Vid flertalet tillfällen var det bara flickor men det förekom att någon enstaka pojke visade sig där inne, då var det tre flickor och en pojke. Lekarna som pågick var mamma, pappa, barn och dans. En eftermiddag var det hinderbana. Vid flera tillfällen upplevdes ljudnivån som hög av oss, men barnen tycktes inte uppleva detta eftersom "familjen" bestod av monster, Pippi Långstrump och ibland även "Tokiga familjen". Fyraåringarna lekte oftare familj med mer eller mindre livliga inslag. När de femåriga flickorna var i dockvrån var det oftast dans och musik i gång. Magnetbokstäverna användes då till popcorn.

Konklusion

Här förekom det familjelekar där inlevelseförmågan och den sociala kompetensen sattes på prov, det gäller för barnen att kunna lyssna på och anpassa sig till varandra och leken.

Barnen upplever att det är många barn här inne vilket vi ser som en *latent stressor* men barnen upplever det som roligt att ha flera kompisar. Vi ser också ljudnivån som en *latent potentiell stressituation* som barnen reagerar på genom att successivt "höja tempot" på leken, ju högre ljudnivå desto livligare lek. När dans pågår krävs god kropps- och rumsuppfattning samt samarbetsförmåga.

Lilla byggrummet

När vi observerade rummet var det aktiviteter som involverade både pojkar och flickor. De konstruerade med klossar, duplo, mecano eller lekte med bilar, åldersfördelningen på barnen varierade. Genomsnittligt under våra observationer var det tre–fyra barn i rummet samtidigt. Flertalet av flickorna lekte mindre med bilar än vad pojkarna gjorde, de konstruerade med klossar. Pojkarna lekte både med bilar och konstruerade garage till dessa. Ljudnivån i rummet var hög vid ett par tillfällen, ex klossar som rasar. Barnen är så inne i sin lek att de inte reagerar på ljudet. Det är ett ganska litet rum och när det leker fyra barn här så låter det. Men det är bara leken som låter. Ett draperi hänger i dörröppningen istället för dörr.

Rummet var tomt vid ett par tillfällen, ej under några längre stunder, några barn lockades ganska snart dit.

Konklusion

Vid intervjuerna nämnde barnen den ibland höga ljudnivån och mångfalden av barn i rummet något som vi också sett under våra observationer. Inte heller i detta rum reagerar barnen på dessa *latenta stressorer*. Här ser vi att barnens motoriska färdigheter i första hand sätts på prov vid konstruktionsbyggande.

Efter att ha observerat den *fria leken* kastade vi oss över en rutinsituation i förskolan som inget barn kommer undan, nämligen *lunchsituationen*.

Lunchobservationer

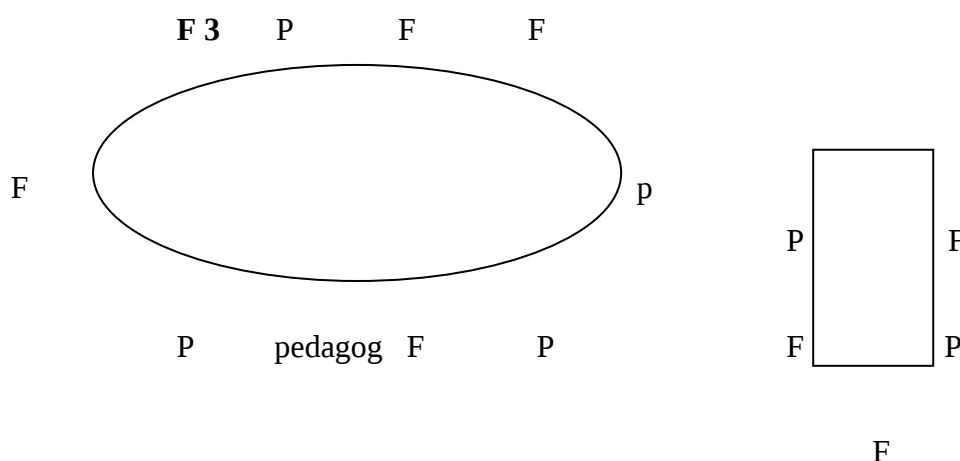
Före *lunch* går barnen och tvättar händerna och går in på samlingen. Efter en kort samling går barnen ut till sina i förväg bestämda sittplatser, lägger händerna i knäna och sjunger en

”matsång” som avslutas med ”varsågod och ät”. Måltiden börjar. Är många barn borta händer det att de bestämda platserna inte gäller och då får barnen hitta sig en annan plats, ibland genom att leta efter sitt namn på en lapp som ligger på tallriken. Vi har valt att starta våra observationer när barnen går från samlingen till bordet för att sätta sig. Anledningen till detta är att det ibland inte blir någon samling och då sätter sig barnen direkt efter handtvätten. Alltså har vi sett till att vi befunnit oss på plats i matrummet när barnen kommer för att sätta sig vid bordet, oavsett vad de gjort innan. Lunchen är, enligt oss, avslutad när barnen har ställt sin tallrik på vagnen och tvättat sina händer. En vanlig lunch brukar ta ca 40 minuter.

Vi har valt att observera två barn, pojke 1 och flicka 3 som är fem år. Pojken sitter i lilla matrummet och flickan vid det stora bordet i det stora matrummet. Anledningen till att dessa två valts ut grundar sig i vad de berättat för oss i intervjuerna. Pojke 1 kommenterade ofta den höga ljudnivån när vi intervjuade honom, vilket flicka 3 inte gjorde.

Stora matrummet Flicka 3 (se bilaga 5)

Flicka 3 sitter vid stora matbordet med plats för tio personer, två fem åriga pojkar, tre stycken fyraåriga flickor, en treårig flicka, en fyraårig pojke samt en pedagog. Vid det lilla bordet sitter bara femåringar. I samma rum finns ett litet bord där fem stycken femåringar har fått förtroendet att sitta utan pedagog. Från sin plats har flicka 3 full uppsikt över lilla bordet, där hennes bästa kompis sitter på kortändan. De andra barnen vid bordet är, även de, barn som flicka 3 oftast leker med. En av pojkarna vid stora bordet samt en vid det lilla bordet har svårt att sitta still. Pojken vid stora bordet hamnar ofta under bordet och pojken vid det lilla bordet går ofta och hämtar olika saker i kylen och vid stora bordet. Han har en otrolig förmåga att komma på saker som fattas.

Måndag 1: Flicka 3 är fokuserad på maten så länge hon är hungrig. När hungern är stillad koncentrerar hon sig mer på vad som händer vid det andra matbordet. Hon kommenterar ljudnivån och verka tycka om när det är lugnt. Flicka 3 får uppmärksamhet så fort hon ber om den. Hon pratar inte mycket under lunchen utan iakttar mer. När hon får frukten utan att be om den sitter hon och tittar på den en stund innan hon vågar äta den.

Tisdag: Så länge magen är hungrig har flickan inte tid med något annat än att äta. När magen är full kommer pratet igång men hon pratar inte så mycket utan hon iakttar mer. Det verkar som hon skulle vilja sitta vid det lilla bordet. När kompisarna från det bordet kommer för att

få frukt vill hon också ha frukt. Barnen vid lilla bordet är färdiga först och när de får gå skyndar hon sig iväg från bordet också. Även denna gång lyckas hon klara sig undan avdukningen.

Onsdag: Idag var lunchen stökigare än vanligt men inget som flickan kommenterar. En anledning till stöket kan vara att barnen varit inne hela förmiddagen, något som de ”rörliga” pojkarna verkar lida av. En flicka vid lilla bordet fick ont i huvudet, något som kan bero på ljudnivån. Även idag lyckades flicka 3 undkomma avdukningen.

Måndag 2: Ljudnivån var hög idag. Det var mycket stökigt vid borden, trots eller på grund av att barnen inte varit inne på förskolan. Tre–fyraåringarna har varit ute på gården och femåringarna har varit på utflykt till skolmuseet. Flicka 3 är oroligare än vanligt och pratar mer när maten är uppäten. Än en gång lämnar hon bordet med mat i munnen.

Lilla matrummet, Pojke 1 (se bilaga 5)

De sitter åtta barn och en vuxen i ett mindre rum, de stänger dörren om sig när de äter. Måltiden inleds med en matramsa, sedan skickas maten runt så alla kan ta av allt. När *lunchen* är över och alla ätit klart, så hjälps de åt att duka av bordet. Alla ska ta någon sak var.

Pojke 1	Flicka	Flicka	Pojke
Flicka			

Måndag 1: Flickan som sitter till höger om pedagogen var ledig i dag. Ljudnivån i rummet kunde vara ganska högljudd, beroende på att flera samtal pågick samtidigt. Pojken stördes inte, han deltog istället i så många samtal han kunde. Han kunde själv vara den som höjde ljudnivån, genom bus och stöj.

Han har ett stort behov av att få uppmärksamhet, att få tala och att det är någon som lyssnar på honom. Om pedagogen talade med något annat barn, ville han gärna vara med. Han delar ”kampen” om pedagogens uppmärksamhet med sex andra barn just idag. Om inte pedagogen lyssnade så var det något barn som gjorde det. När han talade så hade han ögonkontakt, han sökte bekräftelse och uppmärksamhet genom ögonkontakten.

Idag var det två barn som inte sa något alls, tre barn talade väldigt lite och två barn som hade mer taltid, varav pojke 1 var en av dem.

Tisdag: Idag var det en pojke ledig, han som sitter på samma sida som pojke 1, på hans vänstra sida längst bort. Han verkar inte lika ivrig att få mat idag, fast när han fick maten så var han fokuserad på den. Ljudnivån var lite högre idag, men det störde inte honom. Många gånger var det han som hjälpte den på traven. När han hade sin mat på tallriken, verkade det som om han bara såg det, var så fokuserad på sin mat. Han hade även idag mycket taltid, det var tre barn som talade mest, två barn kommenterade ibland och två barn var helt tysta.

Onsdag: Idag var det två flickor lediga, flickan som sitter på kortsidan, bredvid pojke 1 och flickan som sitter till höger om pedagogen. Även idag har han mycket taltid, när han inte är koncentrerad på sin mat. De andra barnen hade redan tagit mat när han kom in, så då behövde han inte ”kasta sig över” karotterna, utan kunde i lugn och ro ta mat. Frukten var något som lockade idag, kanske mer än maten? När han talar med pojken tvärsöver bordet, är det ingen som säger ifrån och de får tala med varandra fast ljudnivån då höjs. De säger det de vill säga

och återgår sedan till sitt. Han blev ”rastlös” och hade svårt att sitta still på stolen, behövde röra på kroppen. Han har även hittat en strategi för att slippa hjälpa till med avdukningen, i alla fall just i dag. Han sitter kvar så länge att det inte finns något kvar att duka av.

Måndag 2: Två barn har bytt plats vid bordet, flickan som tidigare satt mittemot pojke 1 har bytt plats med en flicka som satt på samma långsida som pojke 1. (De har en flicka mellan sig) Pojke 1 och flickan som tidigare satt mittemot kunde lätt ”trigga” igång varandra, vilket kan vara svårare om de inte ser varandra hela tiden. Att låta dessa två sitta mittemot varandra var ju som att bjuda upp till bus och tok.

Idag var det tre barn lediga, ljudnivån höjs till och från idag, i början bryr han sig inte. Men mot slutet av *lunchen*, när han fått i sig mat då ”hänger” han med. (Först mat sedan bus) Han är väldigt lyhörd om någon ber att få något som står nära honom, han skickar det genast. Han är med och lyssnar överallt, han kastar små blickar mot dem som talar och kommer ibland med inlägg. Fast han kanske talar med någon, så hör han vad de talar om vid andra bordsändan.

Konklusion

Under intervjun med pojke 1 nämnde han den höga ljudnivån i stora matrummet. Numera har han sin bestämda matplats i lilla matrummet och härinne verkar han inte påverkas av ljudnivån på samma sätt. Flicka 3 som inte kommenterade ljudnivån i intervjun, påpekade en dag att det var lugnt och skönt vid matbordet. Vilket vi anser bevisar att hon identifierar ljudnivån som en *latent stressor*.

Att vänta på sin tur ingår i vardagen på förskolan och vi ser det som en *potentiell stressituation*. Om pojke 1 får vänta länge på sin tur blir han rastlös medan flicka 3 som inte har behövt vänta på sin tur, har kunnat börjat äta på en gång.

Flicka 3 ser ut att uppleva sin plats som fel, hon tittar ständigt mot det andra bordet och gör som de gör. Eftersom vi anser att *lunchen* är *potentiell stressituation* kopplar vi hennes ängslan (*inre stressor*) att missa något vid det andra bordet som en *psykisk stressreaktion*. En annan *yttre/inre stressor* som vi ser i flicka 3 vardag är lök. Eftersom hon inte tycker om lök använder hon sig av olika strategier för att slippa äta upp maten när hon tror att det finns lök i den.

*

Eftersom vi anser att förskolevardagen är späckad av *latent stressituationer* har vi även observerat *övergång/utgång* vid olika tillfällen.

Observation av övergång/utgång

Utgången föregås av en *övergång* från en aktivitet till en annan. Vi har valt att observera på förmiddagen då *övergången* sker från *fri lek* inomhus till påklädning och *utgång*. Anledningen till att vi valt *övergång* från *fri lek* beror på att vi ser det som ett *avbrott* som ingår i förskolevardagen.

Under observationerna har en av oss befunnit sig i kapprummet och den andra har varit i groventrén. Dessa observationer har vi genomfört som aktiva deltagare och för att sedan anteckna ”critical incidents”⁹ när alla barn befunnit sig ute på gården (Stensmo, 2002).

⁹ Viktiga händelser

Onsdag och torsdag är dagar då förskolegruppen delas på två, den ena gruppen går ut och den andra stannar inne.

Vid fyra av fem tillfällen har vi observerat *övergång* från *fri lek* till *utgång*, den femte gången skedde *övergången* från frukost till *utgång*.

Vid övergångarna från *fri lek* till *utgång* har ingen förvarning om städning skett, barnen förväntas att genast avbryta sin fria lek för att plocka undan. Vid ett par tillfällen har några barn protesterat mot detta på olika sätt bl.a. genom att ignorera pedagogens uppmaning. Ett annat sätt har varit att gömma sig eller låtsas städa men fortsatt leken.

Kapprummet

Här har elva barn sina hyllor varav ett barn som inte deltar i undersökningen. Samtliga barn fyller fem år under 2004.

Utgång: Under en vecka har vi sett olika händelseförlopp vid *utgång*. Vid endast ett tillfälle, onsdagen, var alla barn som har sina hyllor i kapprummet på förskolan vid observationstillfället. Alla utom ett barn får kvickt på sig kläderna och går ut. Vid ett par tillfällen har ett barn tagit sina kläder till matrummet för att klä på sig eftersom barnet känt sig trängd, med tårfyllda ögon utbrast barnet –*det är för trångt här, jag får inte plaaaaaats!!!*

Måndag, tisdag och fredag passerar barn som har sina hyllor i groventrén genom kapprummet, vilket upplevs som bökigt av flera barn då de måste akta sig och sina kläder. Toalettdörren är också en störande faktor.

På onsdagen går endast femåringarna ut vid observationstillfället och störs då inte av passerande barn som skall in till groventrén och på torsdagen är det femåringarnas tur att vara inne på förmiddagen och kapprummet är då tomt.

Groventrén

Här har elva barn sina hyllor, tre av dessa barn ingår ej i undersökningen. Nio barn fyller fyra under detta år, ett barn fyller fem och ett barn fyllde tre år i år.

Utgång: Tre av barnen har tider på förskolan som gör att de inte varit på plats vid observationstillfällena vilket leder till att vi observerat fem barn. Dessa fem barn tar lång tid på sig när de klär på sig, de pratar gärna med varandra, plockar med saker som de har på sin hylla o s v vilket ofta leder till att de glömmer bort att klä på sig. Något vi observerat vid ett par tillfällen är att problem uppstått när vantar skall dras över overaller, overaller över stövlar och så vidare. Då har barnen blivit kvar i hallen eller gått ut utan att vara "färdigklädda". Här finns ofta pedagoger som stödjer, uppmuntrar och påminner barnen. Vi har vid några tillfällen sett att ett par barn tagit med sig sina kläder och gått in i angränsande ateljé för att klä på sig. Mitt på golvet står TV-bänken OPPLI som barnen drar fram och tillbaka mellan sig för att komma åt sina kläder på hyllan.

På torsdagen går endast fyraåringarna ut vid observationstillfället och behöver då inte ta sig igenom ett ockuperat kapprum. Eftersom ett barn tillhör femårsgruppen klär bara sju barn på sig då.

Konklusion

Vi anser att *utgång* är *potentiell stressituation* eftersom det blir trångt i hallen när alla barn ska gå ut samtidigt. Barnen har skapat sig olika strategier för att undvika trängsel, de tar kläderna och gå till ett annat rum eller klär på sig snabbt. För att kunna klä på sig själv krävs en viss

motorisk färdighet. Vi anser att en försenad finmotorisk utveckling kan leda till bekymmer vid påklädning, vilket vi ser som en *inre stressor*.

Diskussion

Bedömning av resultatets kvalitet

Eftersom vi genomfört vår undersökning i enbart en förskolegrupp inser vi att resultatet naturligtvis bara är giltiga för den aktuella gruppen. Vi är också medvetna om att det insamlade materialet i samband med de olika barnintervjuerna är något bristfälligt på grund av vår oerfarenhet som intervjuare. Under våra barnintervjuer undvek vi frågor där vi antog att barnens svar skulle kunna styras mot våra förutfattade antaganden om deras vardag. Det var barnens tankar och upplevelser om deras vardag i förskolan som vi var ute efter under intervjuerna. Med tanke på detta valde vi att använda oss av metodtriangulering för att få ett något fylligare material.

Vid samtliga datainsamlingstillfällen deltog vi båda två vilket gav oss möjligheter att jämföra och komplettera varandras resultat. Vid intervjuerna har vi inte använt oss av bandspelare, något som skulle ha kunnat påverka resultatet. Vi har varit hänvisade till våra anteckningar och kan ha missat eventuella betoningar av ord som kunnat påverka innehållet i vår undersökning.

På grund av den korta tid som vi har haft på oss inser vi att resultatet kan vara något bristfälligt. Under vår tid på förskolan har förändringar skett vid lunchen, fast bordsplacering har införts, som kan ha påverkar vårt resultat.

Resultatanalys

Hur upplever barnen de potentiella stressituationerna utgång, fri lek och lunch?

Barnens vardag är fylld av många *potentiella stressituationer*. Ett barn nämner trängsel vid *utgångssituationen* samtidigt som vi observerat att flera barn uppvisar olika symptom på *stress*, som till exempel apati, raseriutbrott och snabb påklädning. I den *fria leken* nämner barnen den höga ljudnivån och många kompisar. Något som de inte verkar bry sig om, de tycker det går bra att leka ändå. I samband med *lunch* upplever flera barn att ljudnivån är något hög och observationerna har visat att den fasta bordsplaceringen är frustrerande för några samtidigt som andra mår bra av den.

Vilka *latenta stressorer* identifierar barnen i dessa situationer?

Barnen identifierar i första hand ljudnivån i *lunchsituation* och i den *fria leken*. Vid *utgång* och den *fria leken* nämner barnen att det är många barn på förskolan, något som vi ser som en *latent stressor* eftersom trängsel lätt kan uppstå i dessa *potentiella stressituationer*.

Uppfattar barnen att de *stressas* i dessa situationer?

Eftersom varken vi eller barnen har nämnt ordet *stress* i samband med våra intervjuer har vi uppfattat att barnen inte är medvetna om att de utsetts för olika *stressorer*. Men vi har sett att barnen reagerar både fysiskt och psykiskt på de *latenta stressorer* som de identifierat.

Resultatdiskussion

I vår undersökning har vi kommit fram till att beroende på hur pedagogerna hanterar ”den lilla traditionen” i förskolan så påverkas barnens vardag. Vi har observerat övergång från *fri lek* till *utgång* och har då uppmärksammat att barnen har skapat olika strategier för att undgå städningen eller slippa avbryta leken. Hur avbrott i den *fria leken* sker spelar stor roll för hur smidig övergången blir mellan olika aktiviteter. En av de små, ofta obeaktade, rutinerna förskolan har är att alla beordras att städa samtidigt, vilket leder till att de flesta barn befinner sig i hallen samtidigt för påklädning med trängsel som följd. Något som vi anser skulle kunna förhindras om rutinerna vore annorlunda.

Vi har sett olika tillvägagångssätt vid *utgång*. Vid något tillfälle har barnen kommit till hallen i smågrupper allteftersom de städat färdigt. Vid andra tillfällen har hela gruppen kommit nästan samtidigt; det har även förekommit att halva gruppen gått ut och den andra gruppen varit kvar inne. Vi har då uppmärksammat att själva utgången varit lugnare och barnen har fått ordentligt med plats vid sina hyllor. Trots att de elva barn som har sina hyllor i kapprummet går ut samtidigt vid halvgrupp och kapprummet borde upplevas som trångt gör det inte det. Eftersom de barn som har sina hyllor i groventrén inte passerar kapprummet så är en *latent stressor* försvunnen. Med tanke på att endast en av ytterdörrarna (det finns två ytterdörrar) till förskolan används, kanske problemet med trängsel och passerande barn i kapprummet skulle minska, om båda dörrarna skulle användas vid *utgång* och *ingång*. Genom att påbörja samlingen innan alla barnen kommit kan barnen stimuleras till att påskynda avklädningen/ingången.

Under observationerna av den *fria leken* i de populära rummen uppmärksammade vi återigen den höga ljudnivån, något som även barnen nämnt för oss i intervjuerna. Däremot har de inte visat några fysiska tecken på att de störs av den under observationerna.

En annan *latent stressor* som vi såg är tillgången eller bristen på olika kompetenser. Om något barn har bristfällig social kompetens är förutsättningarna att leka i lilla byggrummet större än att leka i dockvrån. Leken i dockvrån kräver bland annat större inlevelseförmåga, anser vi, eftersom att barnen här ofta intar olika roller. Ett krav som lilla byggrummet ställer på barnen är motorisk färdighet, både fin och grov. Här är det ett större problem om barnet har dålig rums- och kroppsuppfattning. I dockvrån spelar det inte lika stor roll om något barn stöter till bordet och kastrullerna ramlar i golvet, som om ett barn stöter till en större byggnation av kaplastavar i lilla byggrummet. (Katastrofen är ett faktum).

När vi började vi vår undersökning saknades fast bordsplacering vid *lunchsituationen*, vilket kan vara en *latent stressor* eftersom barnen då utsätts för en situation där de tvingas välja sittplats. Något som en del barn upplever *stressande* och andra inte. När sedan pedagogerna infört bestämda platser ser vi att andra upplever det som *stressande*, när de inte själva har möjlighet att påverka sin situation. Alltså anser vi att bestämda platser också kan vara en *latent stressor*. Ett sätt att hantera detta problem kan vara att uppmärksamma vilka barn som behöver ha sina fasta sittplatser samt vilka som behöver välja själv och tillgodose de olika behoven. Barnen skall enligt läroplanen ha möjlighet att påverka ”sitt liv” i förskolan, t.ex. genom att själv få styra över var och med vilka man vill äta sin mat. Å den ena sidan kan sådana demokratiska möjligheter medföra att ett ökat antal *latent stressorer* ”byggs in i” verksamheten så att fler *stressituationer* riskerar att uppstå. Ett ökat barninflytande skulle alltså kunna ”spå på stressen” i verksamheten för vissa barn. Å den andra sidan kan ofriheten att välja vara *stressande* för andra barn. Ur ett stressperspektiv kan alltså de goda demokratiska läroplansintentionerna vara nog så problematiska att hantera för pedagogerna.

En *latent stressor* som barnen identifierat är den höga ljudnivån vid *lunchen*, något som även vi observerat. Även här kan vi se att pedagogernas rutiner angående bordsplaceringen kan ha betydelse. De barn som kan hantera den höga ljudnivån kan sitta i samma rum och prata med varandra, något som pedagogerna på avdelningen funderar på att genomföra. Eftersom förskolan har en viktig roll för barnens socialisering kan de "pratiga" barnen träna sin förmåga att vänta på sin tur genom att umgås med likasinnade barn. Här kan det bli svårt för pedagogerna, om ett "pratigt" barn behöver ha sin fasta sittplats vid lunchen precis som ett mindre "pratigt" barn behöver. Hur ska detta hanteras?

Flera av barnen kommenterar antalet barn i rummen och att de i vissa situationer upplever trängsel. I början på 1990-talet var det 18 inskrivna barn på avdelningen och nu är det 22 inskrivna barn i samma lokaler, vilket vi ser som en av anledningarna till att trängsel uppstår. Det stora antalet barn påverkar naturligtvis ljudnivån, vid till exempel lunchen. Det skramlar mer när 22 barn leker med besticken, äter, plockar av bordet än när 18 barn gör samma saker.

Förslag till vidare forskning

Vi skulle gärna vilja fortsätta vår undersökning under en längre tid för att få möjlighet att intervjua och observera flera barn, situationer och förskolor för att få ett bredare material att arbeta med.

Litteraturförteckning

- Barnombudsmannen (2001). *Upp till 18. Fakta om barn och ungdom*. Stockholm: Barnombudsmannen/Statistiska centralbyrån.
- Barnombudsmannen (2003b). *Upp till 18. Fakta om barn och ungdom*. Stockholm: Barnombudsmannen/Statistiska centralbyrån.
- Berk, Laura E (2000). *Child Development*. Boston: Allen & Bacon.
- Elkind, David (1984). *Det hetsade barnet, att stressas in i vuxenvärlden*. Lund: Natur och Kultur.
- Ellneby, Ylva. (1999). *Barn och stress och vad kan vi göra åt det*. Falköping: Natur och Kultur.
- Grandelius, Bengt (1997). *Att sätta gränser. Ett villkor för växande*. Falun: Natur och Kultur.
- Ivarsson, Pia-Maria (1997). Tingelinge-tåget går. Något om barn, vuxna och social ordning i förskolan. I Lindblad, Sverker & Pérez Prieto, Héctor (1997) (red) *Utbildning: Kultur, interaktion, karriär. Sidor av en forskningsgrupp*. Uppsala: Pedagogiska institutionen.
- Johansson, B & Svedner, P-O (2001). *Examensarbetet i lärarutbildningen – Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala AB.
- Kristjánsson, Baldur (2001). *Barndomen och den sociala moderniseringen. Om att växa upp på tröskeln till ett nytt millennium*. Stockholm: HLS Förlag.
- Levi, Lennart (2000). *Stress och hälsa 2000. en skrift i Skandias serie VÅR HÄLSA*. Stockholm: Institutionen för psykosocial medicin.
- Nilsen, Randi D. (1989). Kampen om tiden: Samspillet mellom førskolebarns lek og barnehagens tidsstruktur. *Nordisk Pedagogik* 9(4):217–227,
- Norman, Karin (1996). *Kulturella föreställningar om barn*. Stockholm: Rädda barnen.
- Miller, Mary Susan (1982). *Stressade barn*. Helsingborg: Forum förlag.
- Sommer, Dion (1997). *Barndomspsykologi. Utveckling i en förändrad värld*. Stockholm: Runa.
- Stensmo, Christer (2002). *Vetenskapsteori och metod för lärare*. Uppsala: Kunskapsföretaget i Uppsala AB.
- Strandell, Harriet (1994). *Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhållingskulturer på daghem*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan. Lpfö 98*. Stockholm: Skolverket/Fritzes.

Hemsidor

- Barnombudsmannen (2003a).
http://www.bo.se/files/publikationer,%20pdf/BO_stressrapport2003.pdf Stress i barns och ungas vardag

Barnombudsmannen (2004)

http://www.bo.se/files/publikationer,%20pdf/BO_om_stress2004.pdf Barn och unga berättar om stress

Uppdrag granskning (2002). <http://www.svt.se/granskning/reportage.asp?S=1940&A=1940>

Skolverket (2003a). Gruppstorlekar och personaltäthet i förskolan, förskoleklass och grundskolan. <http://www2.skolverket.se/BASIS/skolbok/webext/trycksak/DDD/1205.pdf>

Skolverket (2003b). Barnomsorg, skola och vuxenutbildning i siffror. Rapport nr: 233
<http://www2.skolverket.se/BASIS/skolbok/webext/trycksak/DDD/1158.pdf>

Skolverket (2004). Förskola i brytningstid. Rapport nr: 239, 2004

<http://www2.skolverket.se/BASIS/skolbok/webext/trycksak/DDD/1272.pdf>

Skolutveckling (2003).

<http://www.skolutveckling.se/publikationer/publ/main?uri=scam%3A%2F%2Fpubl%2F112&cmd=download>

Medical Link (2003). Artikel 1877 www.medicallink.se

Medical Link (2004). Artikel 1981. www.medicallink.se

Aftonbladet (2002). <http://www.aftonbladet.se/vss/halsa/story/0,2789,130191,00.html>

Tidskriftsartiklar

Kommunalarbetaren nr 15, 2004

Förskolan nr 6 & 10, 2004

Barn & Ungdom, BRIS nr 1, 2000

Bilagor

Bilaga 1: Sammanställning av barnintervjuerna

Flicka 1

Hon tycker om att leka i dockvrån, där leker hon mamma, pappa och barn tillsammans med två flickor. Det brukar inte vara så många barn där, det är inte trångt, alla får plats. I lilla byggrummet leker hon med en pojke och två flickor, då bygger hon med lego. Hon tycker att hon får plats att leka där och brukar göra det. I stora byggrummet dansar hon eller leker med djuren. Hon har även samling i detta rum och ibland är det skrikigt, säger hon och håller för öronen. Samling har hon därför att maten inte är klar. När hon är i det lilla matrummet dansar hon eller lyssnar på sagor. Där inne äter hon lunch – *i lugn och ro*. Hon äter även i stora matrummet ibland. *Här pratas det lite lagom, vanligt prat. Man pratar med dem som sitter vid samma bord. Det är bara prat som låter.* Hon fortsätter att berätta: *Man börjar med en sång, efter sången tar man mat. Ingen sång – ingen mat.* Här brukar hon även rita och lägga pussel. I stora toaletten/tvätttrummet leker hon frisör och doktor tillsammans med tre flickor. De leker där därför att det finns spegel och vatten.

Pojke 1

Han brukar inte leka så ofta i dockvrån för här leker mest flickor. Ibland leker han i ateljén, han tycker inte att det finns så roliga saker här. Det är en fröken här ibland, emellanåt upplever han att det är några barn i ateljén. Favoritrummen är stora och lilla byggrummet, det är roliga rum där han bygger och konstruerar. Ibland är det många barn i stora byggrummet och ibland några barn, han är kvar i rummet och bryr sig inte om hur många barn som är där.

I matrummet brukar han ha brottningsmatch i soffan, läsa bok eller lägga pussel vid bordet. Här inne brukar han äta mat ibland och då brukar tre barn skrika mycket, det är jobbigt. I lilla matrummet han äter också mat emellanåt, det är bara några barn här. Han lyssnar även på musik, pussla, läsa bok och spela spel här. När han ska klä av sig och på sig i hallen så upplever han att ibland är det några barn och ibland många barn, en fröken är stundvis här. Vid tvätttrummet leker han inte – *det finns ju inga leksaker här*. Men förut lektes det frisör här.

Flicka 2

I dockvrån tycker hon det är roligt att leka, mamma, pappa & barn. Hon upplever att det brukar vara många barn här, fyra stycken. (Hon räknar upp namnen på tre barn & sig själv.) Hon leker då och då mamma, pappa & barn i ateljén där hon även brukar måla och snickra, då kan det vara många barn, sex stycken. I stora byggrummet leker hon med djuren, klättrar i ribbstolarna. Hon tycker det är några barn här och att det är ett roligt rum. Lilla byggrummet säger hon är det bästa rummet på förskolan, här brukar hon leka med lego. I det lilla matrummet äter hon mat, det är många barn då. Hon brukar även dansa, spela spel och rita här inne. I stora matrummet ritar hon, gör pärlhalsband, det är här inne som man fyller år. I tvätttrummet leker hon doktor, det är även där hon tvättar händerna. Hon upplever att det är några barn som leker här inne.

Pojke 2

Han leker inte i dockvrån, för det är inga killar här, bara tjejer, men om det är några killar som är där så kanske jag leker här. Ibland är det många barn här. I ateljén leker eller är han aldrig. Detsamma gäller i tvätttrummet, här går han bara på toaletten. I det stora byggrummet brukar

han leka, mest med djuren, bygger även med klossar ibland. Det är roligt att leka här, det brukar vara många barn här och det känns jättebra. Han leker också i det lilla bygggrummet, för det mesta är det inga tjejer här. Han upplever att det är många barn i rummet samtidigt, fem, sex eller sju stycken. Han leker med bilar här. I det stora matrummet leker han inte, här läser han bok eller vilar. Han upplever att ibland är det många barn här. I lilla matrummet brukar han endast äta mat, han leker aldrig här. När han klär på sig i hallen, så går det bra.

Flicka 3

Hon brukar leka mamma, pappa & barn i dockvrån, hon upplever att det är några barn där. Hon tycker att det är ett roligt rum. Hon är aldrig i ateljén. I tvättrummet leker hon inte, men hon brukar gå på toaletten, eller leka frisör här. Hon är ibland i stora bygggrummet, då lyssnar hon på skiva, då är det ungefär fem barn här. Hon tycker inte om att leka i stora bygggrummet, för det är ett tråkigt rum, hon känner att hon inte kan göra något här. Hon tycker inte om att bygga med klossar. Hon brukar inte heller leka i det lilla bygggrummet, hon tycker att även det är tråkigt, hon vill inte leka här. I det stora matrummet äter hon enbart mat. Mellanmål äter hon i det lilla matrummet, här leker hon aldrig, dansar bara. När hon är i hallen och ska klä på sig och klä av sig så upplever hon att det är trångt och att det brukar vara många barn här samtidigt. Hon känner att hon inte riktigt får plats, hon leker aldrig här.

Pojke 3

I dockvrån leker han ibland med en kompis. Lilla bygggrummet är ett bra rum där ganska många brukar vara, här leker man med klossar. I matrummet äter han vid lilla bordet utan vuxen, det är allt han gör här. I stora bygggrummet leker han med tåg och klossar här är han ofta och det är roligt. Här är det lätt att gå. I lilla matrummet äter man och läser saga. Här åt han förut och det var bättre – *magen tycker det*. Ateljén, hallen och toaletten kommenterade han inte. Han ville inte fortsätta med intervjun på grund av att leken lockade ut honom.

Pojke 4

I dockvrån leker han med småbarn men det händer inte så ofta. Han leker oftast i stora och lilla bygggrummet I lilla bygggrummet leker han med bilar, lego och mecano. Det känns bra att leka här, det är bra med plats men inte så ofta tyst. Stora bygggrummet är ett bra rum som har bra med plats. Här leker han med tåg, djur och hus. I hallen får han bra med plats när han klär sig På toaletten leker tjejerna frisör och han gillar att bli friserad. I matrummet äter han vid lilla bordet utan vuxen. Här pysslar han också om rymden men han är inte här så ofta. *Här är det lugnt men ibland är det mycket skrik och det är inte bra*. Lilla matrummet besöker han inte så ofta. Här läser man saga och kollar i böcker. *Det är mysigt men alla barn är inte tysta, bara jag*. I ateljén snickrar han och det är roligt men det är inte ofta han gör det, mest leker han kurrageömma.

Flicka 4

Hon tycker att dockvrån är större nu när den bytt plats med lilla bygggrummet. Nu finns en spis och utklädningskläder. Här leker hon mamma, pappa & barn. Det känns bra här med många vänner, ibland tio barn, och hon känner alla. I lilla bygggrummet leker man med klossar och det brukar inte vara så många här (hon räknar duploklossarna och säger ”bara 18”). Om det blir trångt går någon ut och då finns det ett ledigt hörn. På toaletten leker hon frisör. Det är stort och det finns olika platser för vuxna och barn. Matrummet upplever hon som lite stökigt, när hon äter. Detta rum används till att pyssla, hålla på med pärlor och rita. I matrums soffan kan man lyssna på saga. Hon är inte så ofta i stora bygggrummet. Här finns djur och klossar och det är bra med plats. I hallen klär man av sig och det är bra med plats. I lilla matrummet brukar hon ha disco med fem stycken och popcorn. Då möblerar man om. Rummet har inte blivit mindre sedan alla lådor kommit in tycker hon. Det är även ett sagorum

med få stolar i. I ateljén målar man och sköljer burkar. Rummet har bra med plats, *det går nästan att tälta här*. Hon saknar dock tältmaterial. Här kan man även snickra men det händer inte ofta (oftare förra året) men det är kul att snickra.

Bilaga 2: Karta över förskolan

Bilaga 3: Föräldrainformation

Hej!

Vi heter Viktoria Rovaris och Åsa Johansson och går sista terminen på vår utbildning till förskollärare. Vi kommer att skriva vårt examensarbete som kommer att handla om barns vardag i förskolan. Arbetet utförs i undervisningssyfte och meningen är att vi skall utveckla vår yrkesroll. Alla uppgifter kommer att vara anonyma i vårt färdiga arbete, som endast är till för vår vidareutveckling och inte för kommersiellt bruk.

Vi kommer att observera och genomföra intervjuer med barn och personal. För att kunna genomföra detta behöver vi ert tillstånd senast fredagen den 17/9.

Har ni några frågor eller funderingar, kontakta oss gärna.

Viktoria 073–986 78 79 Mail: viktoria.r@tele2.se

Åsa 070–369 59 63 Mail: asa_annajohansson@hotmail.com

Det går även bra att kontakta vår handledare på Uppsala Universitet,

Finn Calander 070–205 59 88 Mail: finn.calander@ilu.uu.se

-
- ☐ Ja, jag/vi tillåter er att intervjua och observera mitt/vårt barn.
 - ☐ Nej, jag/vi vill inte att mitt/vårt barn ingår i er undersökning.

Barnets namn: _____

Vårdnadshavares underskrift: _____

Bilaga 4: Ormintervjuerna – aktiviteter nämnda av barnen

	Frukost	Fri lek	Vuxen- styrd Aktivitet	Samling	Lunch	Vila	Fri lek	Mellan- mål	Fri lek	Antal avbrott
Pojke 1	*	*	*		*	*	*	*	*	11
Pojke 2	*	*	*	*	*	*	*		*	8
Pojke 3		*	*		*		*	*	*	6
Pojke 4		*	*			*	*		*	10
Pojke 5		*	*				*		*	7
Pojke 6		*	*				*		*	5
Pojke 7		*	*				*	*	*	5
Flicka 1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	7
Flicka 2		*					*		*	4
Flicka 3	*	*	*		*	*	*	*	*	8
Flicka 4		*					*	*	*	3
Flicka 5		*	*				*			3
Flicka 6		*					*	*		2
Flicka 7		*		*	*	*	*			5
Flicka 8	*	*	*							3
Flicka 9	*	*					*	*		7
Flicka 10		*					*			5
Flicka 11		*	*				*			3
Summa	6	18	12	3	6	6	17	8	11	

Flickorna ett och sju är de barn som vi gjorde provintervjuerna ("ormarna") med.

Bilaga 5: Observationer vid lunch

FLICKA 3

Måndag 15/11

Idag är två flickor borta. Alltså är det åtta barn vid stora bordet.

11.53 Kommer till sin plats, från samlingen, som barn nummer fem. Hon petar lite på pojken bredvid.

11.54 sjungs "matsången". Flicka 3 får börja med riset. Hon tar det och skickar vidare till pojken bredvid. Korven kommer direkt så även morötterna, men hon vill inte ha morötter och hon slipper smaka av dessa.

12.01 tar flickan mer ris, som hon når själv. Tittar efter korv, frågar snabbt tre gånger och blir tillsagd att hämta vid det andra bordet. Det är lugnt i rummet.

12.08 frågar hon efter mer vatten och får det på en gång. Pojken bredvid frågar efter samma vatten flera gånger utan att få det. Tittar på pojken mittemot och säger – *vad bra att du har slutat tramsa nu*. (Upplever hon måltiden som lugnare när han inte "tramsar"?)

12.10 flickan på bredvid på kortsidan pratar väldigt högt –*man kan faktiskt prata tystare, man du behöver inte skrika*. Nu har hon tagit en paus i ätandet. En pojke kryper runt under bordet utan att någon bryr sig.

12.13 sitter och leker med håret. (Åt oavbrutet så länge hon var hungrig, nu börjar magen bli mätt och annat lockar). Pedagoger ber henne äta upp på tallriken.

12.14 sätter sig pojken som varit under bordet sig på sin stol igen.

12.19 – *Jag tycker inte om lök*. Pedagoger föreslår att hon ska peta bort löken om hon hittar någon.

12.22 Fruktutdelningen börjar. Kompisarna från lilla bordet kommer till pedagoger för att få frukt. – *Nu har jag ätit upp. Det är lök på riset*. Men pedagoger vill att hon skall äta upp allt som ligger på tallriken. Hon blir utan frukt.

12.24 erbjuds flickan frukt trots att hon har mat kvar på tallriken. Hon får en bit äpple. Hon tittar på äpplet sedan tallriken sedan äpplet igen och börjar äta äpplet medan hon tittar på pedagoger. (Hon ser ut att fundera på om hon verkligen kan äta frukt nu, hon har ju mat kvar).

12.29 tittar flickan mot det andra bordet, hon försöker se vad de gör och höra vad de pratar om.

12.30 börjar hon åter pilla i maten. Pedagoger vill att hon skall ta upp allt. – *Det är bara lök kvar*. Dela högen i två högar och ät den ena föreslår pedagoger.

12.31 nu får första barnet gå från bordet tätt följd av ett andra barn. Flicka 3 får en bit frukt till och är med i en lek med barnen vid det andra bordet.

12.33 tar hon sista tuggan. Hon tuggar fort, tar sin tallrik och går medan hon tuggar. Hon lämnar det stora bordet som barn nummer tre, samtidigt som barnen vid lilla bordet går sedan går hon iväg och tvättar händerna och "smiter" från avdukningen.

Tisdag 16/11

11.52 kommer flicka 3 in i rummet som första barn från samlingen. Hon sätter sig på sin plats men går sedan och tittar på en karta som sitter på väggen bredvid lilla bordet. Hon går tillbaka till sin plats, sätter sig ner och ser sur ut.

11.55 sjungs matsången men hon sjunger inte, hon ser väldigt sur ut.

11.56 har hon fått både fiskpinnar och potatis, som hon skalar med händerna.

12.04 ber hon pojken bredvid att skicka såsen men hon tittar på pedagogen. När hon fått såsen börjar hon äta, utan att prata med någon, under djup koncentration. Hon torkar av fisken (är det såsen hon inte tycker om?) och tittar noga på varje tugga innan hon stoppar in den i munnen.

12.12 nu har hon övergått till att äta och prata växelvis

12.15 sitter och petar i maten. – *Jag tycker inte om löken.* Pedagogen berättar att det är gurka och att det tycker hon minsann om. Hon äter vidare i lugn och ro.

12.17 ätandet avtar och flicka 3 verkar mät. En pojke vid lilla bordet går till kylen för att hämta mjölk

12.21– *Jag har ont i magen. Jag vill inte äta mer.* Då föreslår pedagogen att hon inte ska äta mer och att det är lika bra att hoppa över frukten.

12.24 börjar frukten delas ut till barnen vid lilla bordet för att fortsätta vid det stora bordet.

12.26 – *Jag menar att jag orkar inget mer.* Pedagogen konstaterar att då orkar hon ingen frukt heller.

12.29 sitter hon och tittar på kompisarna vid det lilla bordet och vinkar till dem men de vinkar inte tillbaka. hon avslutar vinkandet och tittar på när de andra äter frukt.

12.32 erbjuds hon frukt som hon tar emot. Hon tittar återigen mot det lilla bordet.

12.35 börjar det bli lite småstökigt runt borden. Det är många som är färdiga. Pedagogen tycker att det är dags att duka av. Flicka 3 lämnar bordet först, med frukten i munnen och går raka spåret till toaletten för att tvätta händerna.

Onsdag 17/11

Idag är det ingen samling före lunchen.

12.05 Två barn är borta och flicka 3 sätter sig två platser åt höger, (vid den andra kortändan av bordet). Sången sjungs men i förkortat version. Potatisen kommer till flicka 3 efter att två andra barn tagit.

12.09 Ljudnivån vid lilla bordet är hög men flicka 3 är koncentrerad på sin potatisskalning.

12.12 orkar hon inte skala mer men uppmanas att ta bort allt.

12.15 tar hon köttfärslimpa och börjar äta.

12.18 spiller flicka 3 ut mjölk men tar papper och torkar upp den utan att någon märker vad som hänt.

12.20 är det väldigt stökigt vid lilla bordet. De pratar väldigt högt och pedagogen ber dem vara lite tystare.

12.22 undrar pedagogen om en av pojkarna ska komma och sitta vid det stora bordet. Det finns ju lediga platser. Genast erbjuder sig flicka 3 att byta plats med honom.

12.25 har hon svårt att sitta still. Hon glider fram och tillbaka mellan två stolar. Maten är nästan uppäten.

12.32 berättar en flicka vid lilla bordet att hon har ont i huvudet men pedagogen tycker att hon ska äta upp sin mat i alla fall.

12.35 börjar frukten delas ut vid stora bordet. Flicka 3 erbjuds att välja som andra barn men hon kan inte bestämma sig nu, hon vill vänta ett tag. – *När ska lilla bordet få frukt.* De erbjuds efter henne.

12.37 tittar flicka 3 på vad bästa kompiserna vid lilla bordet väljer, hon väljer päron, och sedan säger hon – *Nu vet jag, jag vill ha päron.*

12.40 går hon iväg och kommer tillbaka på en gång för att berätta att hon går på toaletten.

12.43 kommer hon tillbaka men hon går inte till sin plats utan hon ställer sig vid lilla bordet en stund innan hon sätter sig på sin plats.

12.45 får första barnet lämna bordet. Flicka 3 går iväg som barn nummer två. hon ställer tallriken på diskvagnen och går och tvättar händerna.

Måndag 22/11

Idag är alla barnen här.

11.40 kommer som tre från samlingen. Sätter sig och småpratar med flickan bredvid. Det är hög ljudnivå i rummet.

11.42 får hon spaghetti som andra barn. En flicka sitter och gråter men blir snabbt tyst (fick inte som hon ville). En flicka från lilla bordet (samma som hade huvudvärk den 17/11) sitter med mig i soffan.

11.45 blir jag ensam i soffan, flickan sätter sig vid bordet och äter.

11.47 skickar hon köttfärssåsen vidare. Hon äter bara spaghetti och uppmanas av pedagogen att dela dem.

11.54 tar hon en ny portion men nu tar hon även lite köttfärssås. När hon tar såsen ur karotten försöker hon lämna kvar löken.

11.58 ramlar flickan vid lilla bordet av sin stol och gråter, hon hamnar i soffan hos mig igen.

12.01 får flicka 3 gå in till lilla matrummet för att hämta ännu mer spaghetti. Kommer tillbaka direkt och äter.

12.08 får flicka 3, som nu har ätit färdigt, en tillsägelse om att vara lite tyst eftersom hon sitter och pratar med flickan som ligger i soffan. Flicka 3 blir då plötsligt trött och gäspar.

12.10 har tre barn krupit ner under bordet, en i taget

12.12 kommer frukten fram och lilla bordet får frukt först. När flicka 3 ska välja, tittar hon bort mot lilla bordet för att se vad en flicka som sitter där valt, och väljer äpple som den flickan valde, men ändrar sig sedan och tar ett päron. De tre barn som befinner sig under bordet blir tillsagda att komma fram.

12.16 sitter flicka 3 och väntar på att få en clementin, samtidigt passar hon på att prata med flickan i soffan. Ljudnivån är fortfarande hög. En flicka och en pojke håller för öronen och pojkens säger att han vill ha tyst.

12.18 håller flicka 3 för öronen.

12.19 ber hon återigen om en clementin, som hon då får.

12.21 börjar en av flickorna vid stora bordet duka av. Flicka 3 kommer iväg från bordet som andra barn, fortfarande tuggandes på sin clementin. Hon går direkt och tvättar händerna.

POJKE 1

Måndag 15/11

11.55 Pojken kommer in bland de sista, han smyger ljudlöst in och sätter sig. Han fjarntar sig lite, men pedagogen säger åt honom att lugna sig, vilket han gör. Matransan sjungs och pojken nästintill kastar sig över karotten med ris, innan sista ordet i ramsan sjungits. – *kan jag be och få korv?* Pedagog – *visst, men lugna dig.* Han tar snabbt mat och skickar sedan matskålarna vidare. Han delar sin mat själv, slänger en noggrann blick över bordet, för att se vad som finns, han tar av allt som finns på bordet.

11.59 börjar pojken äta, han deltar inte i det samtal som pågår runt bordet, om hur morötter kommer till. Han är koncentrerad på sin mat, tittar inte upp utan har blicken i sin tallrik när han äter.

12.00 gör han ett inlägg, – *jag har sett på TV, ögon som lyser i mörker.* Han äter samtidigt som han berättar det. Han ser nästan manisk ut, nästan så han kastar i sig maten.

12.03 – *fröken, har du sett en delfin?* Hon svarar, ett annat barn avbryter och pojken fortsätter sitt samtal med flickan som sitter mittemot i stället utan att göra någon stor sak av det.

12.05 pojken har ätit upp sin mat och druckit upp mjölken. Han pratar lite med de andra.

12.06 –*kan jag få mera mat?* Han svarar sig själv innan pedagogen hinner göra det. – *ja, ”Pelle” det får du.* Han tar mer mat samtidigt som han kommenterar det pågående samtalet.

12.08 –*kan jag be och få mjölk, fröken?* Han får det genast, han tittar på mjölkvetran och börjar skratta. Han bryter in i ett samtal som två barn har, han söker ögonkontakt med barnen och pedagogen.

12.12 När han fått allas uppmärksamhet så kan han återigen berätta något.

12.14 Tar han mera ris, det var bara lite kvar i karotten. Pedagog går och hämtar mer, genast höjs ljudnivån i rummet och pojken fladdrar upp från sin stol och tittar på teckningarna som sitter på väggen.

12.16 pedagogen kommer tillbaka, – *Vem ville ha mera ris?* Pojken –*JAG.* Ropar han rakt ut, han får riset och tar mera., Han äter inte lika snabbt utan nu samtalar han samtidigt som han äter. (Den värsta hungern kanske har blivit mättad.) han småpratar, äter och har ögonkontakt med pojken som sitter tvärs över bordet (på diagonalen), de busar och skattar, samtidigt som han lyssnar på vad pedagogen läser (det som står på mjölkpaketet). Pedagog samtalar med några andra barn och pojken sitter tyst.

12.25 – *nu vill jag säga något. – jag har tappat en tand.* (förra veckan)

12.26 pedagogen ber ett barn att gå och hämta fruktskålen och börjar dela ut frukten.

12.28 Pojken får en äppelbit. Han har svårt att sitta still på stolen, sitter på huk, snurrar runt. Innan han har ätit upp äpplet ber han om mer. Pedagog säger åt honom att äta upp det han har först, vilket han gör i ett nafs och sedan får han ett till äpple. Han får myror i brallan.

12.34 första barnet får gå från bordet.

12.35 – *Nu vill jag också gå.* Ropar han flera gånger efter varandra. – *om du är färdig får du gå,* vilket han gör. Men han kommer inte tillbaka och hjälper till att duka av bordet, som alla

andra gör. Det är något som de hjälper till med varje dag. När han lämnat sin tallrik på vagnen går han direkt in och tvättar händerna och munnen.

Tisdag 16/11

11.55 pojken kommer in först, han sätter sig vid sin plats och väntar tills alla kommit. Han talar inte så mycket, säger ett par ord till någon.

11.57 Matransan sjöngs, innan den är slut så har han "spanat" in var potatisen står, men pedagogen skickar potatisen till flickan bredvid, så han får vänta tills hon har tagit innan han får. Efter 1 minut får han äntligen potatisen, han börjar genast skala den, ber om att en flicka ska skicka honom skalfatet.

12.00 nu är potatisen färdigskalad och delad, han börjar äta potatis, samtidigt som han tittar runt vad som finns på bordet. Utan att behöva säga något får han fiskpinnarna, som han sen skickar vidare.

12.02 börjar han äta, han småpratar under tiden. (Äter mycket lugnare än igår)

12.05 pojken ber om att få mjölk och får det genast. Han tycker inte om såsen, men råkar spilla lite på sin tallrik. Äter upp det tillsammans med potatisen, utan att göra någon sak av det. Majsen kommer till honom, han luktar på den, tar inget och skickar vidare. Han tittar in kompisarna, sen sätter han igång och äter, med full koncentration.

12.10 han har ätit upp maten, börjar tala med kompisarna, han lyssnar även intresserat på vad de berättar. Han har mycket taltid.

12.14 –*kan jag få mer mat?* Han får maten direkt, utan att lägga märke till att den står framför honom. Han bara talar på. Pedagogen frågar honom om han inte ville ha mer mat? Andra barn väntar på maten. Då tar han potatis och börjar skal den, samtidigt som ha fortfarande talar.

12.19 potatisen är färdigskalad, han börjar busa, tittar under bordet och skrattar. Efter någon minut säger pedagogen åt honom att nu räcker det. Ska du ha fiskpinnar? (Avledningsmanöver?) – *Nej* Han börjar äta sin potatis.

12.21 potatisen är uppäten, han försöker få igång flickan mittemot, fick inte så mycket respons som han önskat.

12.24 – *Nu kan jag ta fiskpinnar.* Han försöker under tiden även få igång ett annat barn, han talar hela tiden.

12.25 äter upp sin fiskpinne, då tystnar han.

12.26 pedagogen – *snart är det dags för frukt.* Han kastar i sig det sista av fiskpinnen. När det vankas frukt så lockas det. Så på en minut är det tomt på tallriken. Frukten ska hämtas, pojken reser sig upp, han vill gärna hämta den, men en flicka får istället gå. Han får sätta sig igen då börjar han sjunga. Ljudnivån höjs, lite sång, lite samtal och lite bus.

12.29 frukten kommer in. – *Jag vill ha klementin!* Ropar pojken rakt ut. Pedagogen uppmärksammar inte det. Utan frågar honom när det kommer till honom. Då väljer han äpple. Pojken frågar rakt ut i luften vems tur det är att ha massage idag. Hela gruppen blir engagerade, vilka var det som hade igår? – *ni hade igår*, säger han till ett par 4 åringar, – *så det är vår tur idag.* 12.36 äpplet är uppätet, han talar tvärs över bordet med en pojke.

12.39 pedagogen –*de som är klara får gå.* Pojken är först från bordet, även idag "smiter" han undan från bortplockningen.

Onsdag 17/11

12.06 alla barnen utom pojke 1 sitter och samtalar vid bordet.

12.09 kommer pedagogen in – *oh, vad gott det ska bli med mat*. De börjar skicka runt potatisen, utan matramsor.

12.10 pojken kommer in, han hade städat. Gör ingen stor entré, utan sätter sig på sin plats tar en potatis och börjar skala. Han är tyst, säger ingenting. – *vad är det där?* Pekar på köttfärslimpan. Pedagogen skickar den till honom och han tar en bit, tar även sylt och börja sedan äta.

12.15 –*det är jättelugnt här hemma*. (Här hemma? – Oj, *menar här i matrummet.*) – *Det är inte så många som pratar*.

Såsen kommer till honom, han tar, han smakar på broccolin. Han är inte lika ivrig idag, han väntar tills maten kommer till honom. Efter att ha slängt en blick över bordet ser han att han har fått allt på sin tallrik, då kan han börja äta. Han samtalar lite samtidigt som han äter.

12.22 har han ätit upp sin mat, och börjar genast att tala mer. Tittar ner på sin tallrik, ser att det är lite sås kvar och försöker sleva i sig den, samtidigt som han talar, talar och talar.

12.25 tar han mer potatis och skalar den samtidigt som han lyssnar på vad pedagoggen berättar. Han inleder ett samtal med flickan mittemot. 13.31 tittar han var köttfärslimpan står, samtalet med flickan mittemot pågår fortfarande. Han lyssna intensivt på flickan samtidigt som han är nyfiken på var de andra vid bordet talar om. Vill gärna vara med överallt.

12.33 ber om att få köttfärslimpan. Vilket han genast får. – *kan jag få det andra också?* (Han syftar på potatisen, sylten och såsen)

12.35 han börjar äta på sin andra portion. Han är återigen koncentrerad på sin mat och nästan sleva in maten frenetiskt. Några andra barn som sitter runt bordet samtalar, han är inte med i samtalet. 12.37 han talar tvärsöver bordet med en pojke, tittar ner på sin tallrik, sleva in lite mat i munnen.

12.39 pedagogen går och hämtar frukten, två pojkar, (bland annat pojke 1) börjar fjanta sig, när pedagogen kommer tillbaka så tystnar dem. Han tittar på frukten när han ”trycker” in maten i munnen.

12.41 pedagogen börjar dela ut frukten, pojken får ett äpple utan att han har bitt om det, han har fortfarande mat kvar på sin tallrik. (Tidigare sa pedagogen att han måste äta upp maten först och sen får han frukt.) Pedagogen –*vi äter upp äpplena i skålen, de börjar bli dåliga, så ni får ta mer om ni vill*.

12.45 –*jag vill ha äpple*, ropar han samtidigt som han mosar in det sista av första äpplet. Han får genast en till äppelbit. Han börjar få myror i brallan, han sitter på knä, på huk, vickar på stolen, har fötterna på stolen eller knäna mot bordsskivan. Han funderar på något. När han plötsligt ropar han rakt ut två gånger – *jag vill ha äppelpäppel*. Han småsjunger lite för sig själv.

12.50 pedagogen –*nu äter vi upp det vi har sen är det bra, jag har två äppelbitar kvar*. Pojken trycker återigen in äpplet i munnen i hopp och ropar –*jag vill ha*. Han får en bit.

12.53 pedagogen –*de som är klara får gå*. Han sitter kvar i lugn och ro och tuggar på sitt äpple. Han talat och talar med de som sitter kvar vid bordet, (envägskommunikation) han får inte så mycket svar. Han tittar samtidigt på bordet och ser att kompisarna börjat duka undan.

12.56 allt är avdukat och går han från bordet med sin tallrik.

Måndag 22/11

11.40 pojken kommer in i rummet. Innan ramsan sjungits färdigt så försöker han ta spagettiskålen, men han hinner inte utan pedagogen skickar den till flickan bredvid. Han

börjar då tala om allt möjligt och talar nästintill oavbrutet tills han får maten. Tar mjölk under tiden.

11.45 får han ”äntligen” spagettin. Tar ett jättelass, tar endast lite tonfisksås. Han börjar genast sleva i sig maten. Småpratar lite under tiden han äter, men har fokus på sin mat.

11.50 börjar myrorna i brallan igen, ställer sig vid stolen, upp och ner på stolen, samtidigt som han lyssnar in samtalet som förs på andra sidan bordet och vill gärna delta. Han vill gärna gå dit, men håller sig kvar i närheten av sin plats. Han talar nästan hela tiden, pedagogen ber honom äta sin mat. Flera gånger påminner pedagogen pojken om hans mat, han fladdrar omkring runt sin stol och får i sin lite mat då och då.

12.59 pojken höjer ljudnivån och pedagogen säger åt honom att nu räcker det. Pojken svar, – *man kan prata lite lugnt här, så här*. Han talar utan att skrika.

12.02 ställer han sig upp igen. – *här kan vi prata istället, här är prattbordet*. Och sedan pratar han på om allt möjligt, samtidigt som han stoppar in mat i munnen.

12.10 pedagogen – *nu ska jag hämta lite frukt*. Så fort pedagogen gick ut ur rummet, busas det och skrattas, pojken är på väg att gömma sig bakom dörren, när han kommer på att jag är kvar i rummet och går tillbaka till sin plats lite surmulen. – *oh, vi har ju en fröken här då går det inte*.

När pedagogen kommer in med frukten lägger han ner sina bestick och ber om att få äpple. Han har mat kvar på sin tallrik. – jag vill ha mandarin. Han säger det fyra – fem gånger, ändrar rösten, ”retas”. Han höjer sin röst och tittar så att kompisarna tittar på honom, att han får den uppmärksamhet han vill. Pedagogen ger honom mandarin utan att säga något till honom.

12.14 pedagogen – *är det någon som vill ha äpple?* Ingen svarar. Efter att pojken ätit upp sin mandarin ropar han –JAG. Han börjar kladda med mandارين, pressar saften ner i sitt glas, där han har lite mjölk kvar. Han fortsätter att experimentera.

12.22 går första barnet från bordet, till slut är det bara två barn kvar vid bordet. Båda har experimenterat och pedagogen säger att när ni druckit upp så får ni gå. De sitter och fnittrar, bordet dukas av och torkas. Pojken säger till det andra barnet – *nu kan man klanta sig och fisa vid bordet, det är ingen fröken kvar vid bordet*. Han smakar på sin dryck, det är inte gott. Det andra barnet dricker upp sitt och går från bordet. Andra barn kommer in och hämtar böcker från bokhyllan, till sagostunden efter maten. Han blir intresserad och talar med dem, han vill gärna gå. Han smuttar lite och säger till sig själv –*nu vet jag till nästa gång, det här var inget bra*.

12.31 får han gå från bordet, ställer tallriken på vagnen går sedan och tvättar sig händer.